

Тъогонидзе Екатерина
Агрба Роин
Тадтаты Тамерлан
Тъурашвили Дато
Сакъания Гунда
Тъерашвили Тamaræ
Хидашели Мариям
Цхурбаты Алан

Ныхæстæ литературæйы æвзагыл

EUROPEAN UNION

Ныхæстæ литературæйы æвзагыл

EUROPEAN UNION

United Nations Entity for Gender Equality
and the Empowerment of Women

ИНО-йы сылгоймæгты организаци (UN Women) у Иугонд Нациты Организацийы агентад, кæцы кусы гендерон æмбарады разамæ кæнын æмæ сылгоймæгты гæнæндзинæдты рæзыны фарстæтыл. Организацийы сырæзты нысан у, æппæт дунейы масштабæй сылгоймæгты æмæ чызджыты интересы хъахъхъæнын æмæ уыдоны приоритетты ифтонг кæнын.

ИНО-йы сылгоймæгты организаци æххуыс кæны ИНО-йы уæнг паддзахæдтæн гендерон æмбарады сæххæсткæныны стандарттæ бакусыны;

æмгуыст кæны хицауадты æмæ æмбæстагон æхсæнадимæ ацы стандартты аккаг закъондæттынады, политикæйы, программæты æмæ лæггадгæнæны процессты.

ИНО-йы сылгоймæгты организаци æххуыс кæны алы къабазы сылгоймæгты æмбар хайадистæн æмæ сæрмагонд акцент аразы фондз сæйраг æрдæмадыл: сылгоймæгты лидерад æмæ хайадисын æхсæнадон царды; сылгоймæгты 'рдæм тыхмийы скуынæг кæныныл; сылгоймæгты экономикон фидардзинадыл; гендерон æмбарады принциптыл, куыд нысаниуæгджын приоритет; интегрироват кæныныл бæстæйы рæзыны план æмæ бюджеты процессты.

Уымæ, ИНО-йы сылгоймæгты организаци æххæст кæны ИНО-йы системæйы гендерон æмбарæдмæ гæсгæ куысты координацийы æмæ разæнгарды. Ацы публикацийы æвдыст хъуыдытæ сты авторæн йæхи æмæ, гæнæн ис, ма вдисой ИНО-йы сылгоймæгты организацийы, Иугонд Нациты Организацийы кæнæ искæцы уæнг организацийы хъуыдытæ.

Публикаци цæттæгонд æрцыд ИНО-йы сылгоймæгты организацийы проекты «Иновацион инициативæ гендерон æмбарæдæн» фæлгæтты Евроцæдисы финансон æххуысæй.

Публикацийы мидисыл æппæтæй дæр дзуаппдæттæг сты автортæ сæхæдæг æмæ йæм ницæйтыххæй ис æркæсæн куыд Евроцæдисы позицитæ.

Тæлмацгæнæг: Куымæридтаты Разиат
Редактортæ: Беппиты Наирæ

© ИНО-Сылгоймæгты организаци (UN Women) 2015
ISBN 978-9941-0-8219-1

СÆРГÆНДТÆ

КОНКРЕТОН ФÆСТИУÆГ Бугъадзе Лаша	4
ПЛАНЕТÆТЫ СИМФОНИ Тъогонидзе Екатеринæ	8
ТÆВД АВГУСТЫ 8 Агрба Роин	18
ВЕРТОЛЁТ Тадтаты Тамерлан	25
ВИКИ, СУХУМ, БАРСЕЛОН Æ Тъурашвили Дато	33
САБИ КУЫ КÆУЫ Сакъания Гунда	38
ФÆСТÆМÆ АЛÆУУÆН НÆЙ Тъерашвили Тамарæ	42
СЫРДДОНЦЪИУ Хидашели Мариям	50
ЛÆМÆГЪ АРГУМЕНТАЦИ Цхурбаты Алан	56

КОНКРЕТОН ФÆСТИУÆГ

Иуыл æнæмбæлгæ уый уыд, æмæ мах æппындæр кæй ницы зыдтам уыдоны тыххæй.

Чи сты ацы «уыдон»?

«Уыдон» – сты аиртæсты, тасы, æфхæрдды, цымыдисдинадцухы, æртхырæны, агайыны, æлгъы, нæуæдзæм азты бындурæн баззайгæ стереотипон æвдисæг азтæ... Адон сты цаутæ, кæцытæ сты мард лозунгты, цитатæты æмæ бæрæггæнæнты ныгæд: «Абхази нестыр рыст», «Территорион æнæхъæндзинад сæндидзын», «Мах æнæмæнгæй раздах-дзыстæм сæфт территоритæ...»

Дыууын азæй фылдæр ацы ныхæстæ хъусæм, цæмæй «Абхази нестыр рыст у» æмæ ай уыййас хатт æмæ уыййас æндæр æмæ æндæрхуызонæй хъуыстам, æмæ нæ рагæй æппындæр ницыуал хъыг дары, искуы-ма куы хъусæм æмæ куы уынæм ахæм æнгæс исты уæддæр.

Ацы мард дзырдтæ бынтондæр фæтардтой гоймæгты æцæг хабæртты.

Цалдæр азы размæ йæ фæдтон рекламон банеры æнгæс плакатыл хуыздæ дзырдтæ: «Нæ ферох кæндзыстæм Абхазийы».

Мæ зæрдыл ма лæууы, уæд ахъуыды кодтон, цæй тыххæй у ацы фыст? Чи йæ хъуамæ хъуыды кæна? Кæнæ цы?

Цы зонæм мах нæ хæстыты фæдыл? Цы нæ зæрдыл лæууы æмæ цы рох кæнæм? Кæнæ цы зонæм «уыдоныл» - абоны абхазæгтыл æмæ абоны ирæттыл уымæй дарддæр, кæцыйы махау уæлæнгай (кæнæ идеологизацигонд) дзыллон информаци дæтты?

Куыд разынд афтæмæй, æз мæхæдæг уыдон тыххæй ницы уыйас зыдтон.

2014 азы 15-æм октябры Стамбулы фыццаг хатт фæдтон æцæг сухумаг абхазæгты æмæ цхинвайлаг æмæ владиавказаг ирæтты, æмæ, зæрдæдзæф фæдæн фыццаг фембæлды рæстæджы: абхазæгтæ нын мидбылхудгæ æмæ зæрдæрайгæ сæхи бацамыдтой, æмæ ирæттæй сæ иу мемæ комкоммæ райдыдта ныхас кæнын гуырдызагау. Ацыран хъуамæ фæнысан кæнон уый, æмæ уыдонмæ нæ уыдис нæдæр автоматтæ, нæдæр сæ ныхтыл æмæ уадултыл уыд сырхæй фыст Путины анфас;

уыдонæн сæ уагахаст дæр æмæ сæ конд дæр уыдис афтæ, куыд махæн. Иуæрдыгæй, мæ профессионалон фæлтæрдзинад, иннæрдыгæй та ахæм фембæлдтæм арæх цæуæг æндæр профессиы уæвæг гоймæгты фæлтæрдзинад мын бауырнын кодта, цæмæй фысджытæ æмæ, æвæццæгæн, уимæйагæй дæр, гоймæгтæ, кæцытæ аивадон дæсныадмæ сты хæстæг, бирæхатт æнцондæрæй æмæ цыррдæр арынц уимæйаг æвзаг, журналисттæй дæр æмæ политиктæй дæр.

Фæлæ, развæлгъау литературон субектонмæ нæгæсгæ, фысджытæ алкæмæй гоймагдзинадон адæм сты зæххы цъарыл, уæддæр мæм диссаг фæкаст уый, æмæ махмæ гуырдзийæгтæм худæг цы каст растдæр ууыл худтысты абхазæгтæ æмæ ирæттæ дæр, мах, цы хæринæгтæ æвзæрстам, уыдон дæр уый, махæн нæ зæрдæмæ цы нæ цыд, уый уыдон зæрдæмæ дæр нæ цыд, Стамбулы мах куыд фæндыд, уыцы бынæтты фенын, куыд иуыл зынгæ туркаг фыссæджы романты кæсджыты, афтæ абхазæгтæ æмæ ирæттæ дæр цыдысты уыцы бынæттæ фенынмæ.

Кæй зæгъын æй хъæуы, нæдæр мах уыдыстæм нæуæдзæм азты иуæй-иу гуырдзиаг фыссæджы кæнæ æхсæнадон архæйæджы æвдисæг искæцы активон социалон сырды, кæцы инфантильон æгъатырæй æмæ æбæрнондзинадæй домдта «Апсуатæ, Овстæ аздæхæт фæстæмæ, кæцæй æрцыдысты уырджæм» æмæ дам цæмæй «ирæттæ иу боны мидæг хъуамæ ныуагътаиккой гуырдзыйы зæххытæ».

Афтæ уæдæ, развæлгъау фæлгондзтæ, хъуыдытæ нæм кæд уыдис, кæрæдзиимæ бæзонгæйы рæстæджы нал уыдысты ай фæстæ актуалон. Проблемæтæ махæн нæ фæлæ регионæн кæй ис, уый, цалынмæ Стамбулмæ æрцыдыстæм уæдмæ дæр бæрæг уыд: (абхазæгтæ æвзæрстой президент), æмæ хайадисæг фысджытæй сæ иу, кæцы Гуырдзыстоныл хъуамæ рацыдаид Стамбулмæ, Тбилисы аэропорты йæ æрурæдтой æмæ йæ фæстæмæ аздæхтой, Уæрæсемæ: кæддæр дам боевик уыдис, зæгъгæ.

Фыссæг-боевик, фæстагмæ, дыууæ боны бафæстиатимæ æрбауи ис махмæ æмæ нæ бирæ фæхудын кодта йæ фыдæбæттыл: куыд раивта цыппар рейсы (ацы рæстæджы, уый категорионæй нæ фæразы хæдтæхæг) æмæ куыд фæтарстис, зæгъгæ, дам ныр гуырдзиаг полицæгтæ дунейы алкæцы аэропортмæ арвитдысты йæ къам ахæм фыстимæ «зæронд боевик». Нæ зонын, фæзындзæн æви нæ ацы ног цау йæ искæцы радзырды кæнæ фильмы, фæлæ уыцы текст, кæцы уый мах æмбырдгондæн ныффыста, æмтгæй мæ уарзон радзырдты нымæцмæ хаст æрцыд.

Мæ зæрдыл бадардтон владиавказаг уу æвзонг æмæ диссэджы фыссæджы радзырд, кæцы фыста уый фæдыл, æмæ йæ ныййарджытимæ иумæ куыд ныууагътой нæуæдзæм азты Гуырдзыстон æмæ куыд алыгъдысты Владикавказмæ, «кæмдæр» гуырдзиаг национализмæй тынг фæтарстысты.

Фыссын «кæмдæр», уымæн æмæ уый, кæцы махæн, гуырдзийæгтæн, æрмæст ныхæстæ уыдысты, æндæрæн та адзалон тас æвдыста; уæд, махæн, гуырдзийæгтæн кæйдæр «национализм» куы уыд æрмæст риторикæ, æндæр адæмты хаттæн та уыд схуыст, цæмæй ныууагътаиккой сæ хæдзæрттæ æмæ фæлыгъдаиккой бынтондæр æндæр ранмæ.

Гæнæн ис æмæ ай æххæстгонд нæ цыд тоталонæй, уымæн æмæ æз уæддæр хъуыды кæнын, цæмæй ацы этно-фашизмыл чи дзырдта, уый кæнæ æхсæнады къаддæр, фæлæ хъыгагæн ахадæн хайы æвдыста, кæнæ та кæцыдæр бæстæйы бардзырд æххæст кодта, кæцы ацы чиниджы нысангонд нæ цæуы, фæлæ, уыйдæр факт у, цæмæй национ уæлдæрады æнкъарынæй срасыгонд сылгоймæгтæ æмæ нæлгоймæгтæ æнæ спец-куыстыты æндæвадæй дæр æвæллайгæйæ хъыллист кодтой ноггуырд паддзахадæн зиангæнæг лозунгтæ.

Нæ мæ ферох уыдзысты иуæй-иу хайадисæджы ныхæстæ, кæцы мын ноджы иухатт мæ зæрдыл æрлæууын кодта баналондзинады размæ хуымæтæг зонинджындынад: бацархай æмæ сарæхс баныхас кæнын уымæ, кæцыимæ кæддæр дæ адæм æви дæ бæстæ (кæнæ уый, кæцы хуындыс уыцы рæстæджы дæ паддзахад) тох кодта. Æрмæст афтæ нæ, уыцы нæзæгъинаг бæстæйы уæлдæр рангы чиновниктæ куыд сидынц, зæгъгæ, дам хъуамæ гуырдзийæгтæ абхазæгтимæ æмæ ирæттимæ комкоммæ ныхас кæной (æмæ кæцытæ алкæмæй тынгдæр архайынц, цæмæй ацы контакт ма сырæза), фæлæ мах хъуамæ æцæгдæр бамбарæм, цæмæй Абхазийы дæр æмæ Цхинвалы дæр кæй цæрынц удæгас гоймæгтæ, кæй сын ис сæхи принциптæ æмæ истори. Растдæр афтæ, куыд мах, Гуырдзыстони æмбæстæгтæм хъыг кæсы уæрæсейаг хицæутты ныхас, ома дам гуырдзиаг проблемæты хъуамæ скъуыддзаг кæной гуырдзийæгтæ сæхæддæг нæ, фæлæ, уыдон æмæ Ныгуылæн, растдæр афтæ хъыг у абхазаг æмæ ирон æхсæнадæн дæр, Гуырдзийы хицауады æвæллайгæ ныхас, ницы дам дзы рауайдзæни абхазæгтимæ æмæ ирæттимæ ахæм ныхасæй.

Гәәнән ис әмә бирә быцау–ныхас фәкәәнәм, кәүмә хъуамә дзурәм әмә кәүмә нә, фәлә уый та дырысәй зонын, цәмәй әцәгәйдәр кәй нә зонын, кәй хъысмәт кәм скъуыддзаггонд цәуы, уымән әмә алкәмәндәр йәхи хъысмәт ис – куыд адәймәгтән, афтә әппәт нацийән. Әмә кәд спайда кәндзынә, әмә уу адәймагән дәр фехъусын кәндзынә дә хәлләс, уәд уыцы уу расиддзән йә фәстә әнәмәгәй дыккаг әмә әртыккаг.

Стамбулы та уу әмә дыууә нә фәлә, әдыппәтәй фынддәсәй уыдыстәм.

Омә, уәдә фылдәр хай уыдыстәм фысджытә, уымәгәсгә, кәй зәгъын әй хәуы, хъуамә ныффыстаиккам исты, хәст әмә сылгоймаджы роль хәсты рәстәджы уыдысты нә сәйраг темәтә, куыд фембәлды әммодератор (мемә уумә ацы фембәлдтә уагъта ирландиаг фыссәг Сюзен Маккей), коллегә-фысджыты адих кодтон дыгай кәйттыл әмә сын загътон, цәмәй кәрәдзийән радзырдтаиккой хәсты тыххәй әмә ацы хәсты сәхи фәлтәрддинады фәдыл ныффыстаиккой. Амәй фәстәмә та сын загътон кәрәдзийән баивтаиккой сә мысинәгты әмә алы фыссәгән йә кәй фыссәджы радзургә хабар ныффыстаид фыццаг цәсгомәй. Растдәр та: абхазаг фыссәг хъуамә ныффыстаид гуырдыаг фыссәджы радзырд истори, гуырдыаг – абхазаджы, ирон – абхазаджы әмә а.д.

Иуәй-уутә фылдәр бахъахъхәдтой уыцы принцип, ууәй-уутә кәаддәр, фәлә фәстагмә фараст вазыгджын, ахъаззаг индивидуалон хәлләс әмә стилмә гәсгә радзырды райстам, кәцыты бакәсыны фәстә, мән фидарәй уырны, базондыстәм кәрәдзийы хуыздәр куыд автортә, әмә-ма нәхи тыххәй дәр.

Әмә фәстагмә. Кәй зәгъын әй хәуы махән нә бон нә бауыдаид кәрәдзиимә базонгә уәвын, куы нә уыдаид «ИНО-йы сылгоймәгты организацй», кәцыйы әмкусджыты зондджын идеяг дәр уый уыды, әмә растдәр фысджытә хъуамә фембәлдаиккой кәрәдзиимә әмә ацы чиныджы хуызы уәддәр уыдаид куыд уу конкретон фәстиуәг. Уый тыххәй уыдонән сәрмагонд бузныг.

Иннә чиныджы ис.

БУГЪАДЗЕ ЛАША
фыссәг

ПЛАНЕТАТЫ СИМФОНИ

ТЪОГОНИДЗЕ ЕКАТЕРИНÆ

Ам ничи сайы. Ничи ницæуыл фæсмон кæны, нæ цин кæны æмæ нæ хъыг кæны... Ам нæй рæстæджы æнкъарынад, нæй дзы райдайæн. Ам æнæсым у.

НАСА-йы аудиофыстытæ дæр мæнг разындысты... куыд, бирæ æндæр цыдæртæ ацы зæхыцъарыл.

Уыцы сылгоймаг, Асида, ныхас кæны йæхи тыххæй, дзуры йæ хабар... Афтæ нæ, мæнæ адæймæгтæ куыд фæдзурынц; хъæлæс æрныллæг кæнынц, ныхæсты æвзарынц, хатт фæлæууынц, стæй та адарддæр кæнынц сæ ныхас, хъусæджы реакцимæ сæ цæст дарынц, фарстытæн дзуапп кæнынц... нæ, ам афтæ нæ уыдис. Ам хабар йæхи йæхæдæг дзырдта. Ацы сылгоймаг у, истори (хабар), кæцы хуыйны «Асида»; хабар æнæ райдайæн æмæ æнæ кæрон...

Уæдæ афтæ, æз дæн истори «21».

Æз нæ уыдтæн Асида, уымæн æмæ æз ацы историйы никуы уыдтæн, æмæ мæм худинаг кастис. Мæ намыс мын æнцой нæ дæтта, уый тыххæй æмæ æз никуы алыгътæн мæ хæдзарæй, никуы баззадтæн æрмæст афтид сæрдыгон къабайы æмæ къахыдарæсы æвджид, никуы лыгътæн цæугæ автобусы фæстæ, кæцы адæмы лапта æдас бынатмæ, мæ фарсмæ нæ бадтис ныфссаст сылгоймаг йæ къухы дыууæ сывæллонимæ, цыппармæйдзыд фаззæттимæ, уымæ гæсгæйæ, ацы сылгоймаг автобусы фæстаг лæууæндоны мæн нæ бафарста, ныр кæдæм фæцæуон, зæгъгæ...

Æмæ, ай фæдыл дзырдта «Асида». Уый, хæст куыд райдыдта, куыд адæмы фылдæр хай, уый дæр æй кæй фехъуыста телевизорæй. Йæ мадыхо æмæ йæ нанамæ уыдис уазæгуаты, сихор хордта. Цалдæр минуты фæстæ дуары уынæр фæцыд æмæ йæ лæг æрбахызти автоматимæ.

Асидайы лӕг нывгӕнӕг уыди ӕмӕ хӕцӕнгарзыл фыццаг хатт хӕцыд йӕ кӕухы. Алцыдӕр цыд тагӕд, ӕнахъуыдыйӕ. Тасдзинад уынгты автоматы уынӕримӕ иумӕ райхӕалис, уӕдмӕ уыд ӕрмӕст рохстдзинад ӕмӕ тохмӕ тырнын-дзинад, ӕрд ӕмӕ кармӕ гӕсгӕ... миниуӕгмӕ гӕсгӕ... Асида ӕмӕ йӕ лӕгӕн сывӕллон нӕ уыдис. Уынгмӕ рахизгӕйӕ сылгоймӕгты сенахъом сывӕллӕттимӕ ӕмӕ цыдӕр дзаумӕттӕ сӕ кӕухты хӕцгӕ фенгӕйӕ Асидайӕн йӕ зӕрдӕ суынгӕг ӕмӕ ахъуыды кодта, хӕдзары цур урӕд автобусы уый бынат кӕй нӕ уыд, ӕмӕ фыццаджыдӕр аирвӕзын сывӕллонджын сылгоймӕгтӕм кӕй ӕмбӕлд. Цалдӕр азы дӕргы, цалдӕр хатт уыд сывӕрджын, фӕлӕ йын ӕбӕрӕг аххосӕгтӕм гӕсгӕ сывӕллон нӕ райгуырды. Чи йӕ зоны, ӕмӕ иу цӕй тыххӕй афтӕ рауад ...

НАСА-йы аудиофыстытӕ, кӕцы ӕппӕт планетӕты зӕлтӕ хъусын кодта, ӕз интернетӕй рафыстон ацы зӕлты ӕмӕ йӕм стӕй наушникты хъуыстон. Георги мӕм сӕрӕй йӕ хъус не 'рдардта, фӕлӕ йӕ куы фӕхатыдта мӕ цымыдисдзинад космосы сусӕг хӕлӕстӕм, уӕд мын ӕвӕстиатӕй бар нал ратта уыдонмӕ хъусын. Георгимӕ афтӕ каст, цӕмӕй уымӕн ӕмбӕлгӕ ист цыд, рӕстӕг, хъусдард, фантази..., ӕз дзы арӕх нӕ уыдтӕн зӕрдӕскъӕфт... Ӕцӕгӕй та... хуыдуг кодтон, хъуыдис мӕ цыдӕр ногдзинад, паузӕ, музыкӕ, кино, нӕ зонын ноджы ма цы... тезгъо кӕнын ӕви сӕрибарӕй ӕмбӕлттимӕ фембӕлын, иу ныхасӕй мӕ фӕндыд ӕндӕр адӕмы ӕхсӕн фӕуыдаин, стӕй рыздӕхтаин мӕ моймӕ ӕмӕ та дзы сӕрыстыр уыдаин.

Цас ӕй тынгдӕр агайдта мӕ дзӕгъӕлмонц, уыйас мӕ ноджы тынгдӕр фӕндыд планетӕтӕм байхъусын. Георги мыл райдыдта гуырысхо кӕнын; маст кодта, йӕ мастдзинады аххосагыл нымадта симфонийы, ӕмӕ райдыдта фарста кӕнын: чи дам дын ӕй рарвыста, ӕз ын уый размӕ загътон, зӕггӕ, йӕ интернеты кӕй федтон... Цы ис уым ахӕм диссагӕй? Ӕнӕуый та сабибонтӕй фӕстӕмӕ ӕз бирӕ уарзтон сӕтӕлхъузгӕ хъусын. Мӕн алыхатт дӕр денджыз йӕхимӕ 'лвӕста. Цӕмӕн? Уымӕн ӕмӕ денджыз едзӕг у уарзтдзинадӕй, зарджытӕ кӕны уарзондзинадыл, зоны рӕвдауын, зоны алы сусӕг-дзинадтӕ ӕмӕ куырыхондзинадты. Денджыз йӕхӕдӕг у стыр уарзондзинад. Йӕ арфы аныгъуылгӕйӕ иу ӕз ныхас кодтон йемӕ куыд ӕппӕты ӕууӕнкджын ӕмгаримӕ, уый мын-иу дзырдта ӕппӕты ахъаззагдӕр ныхӕстӕ... ӕххуыс иу мын кодта мӕ фӕллӕддзинад асурынӕн. Ӕрмӕст ын баууӕнд йӕ фидар, рӕвдаугӕ кӕухтыл, айтынды сыл дӕхи, байхъус ын йӕ улӕфтмӕ ӕмӕ денджызы былмӕ рахиздзынӕ бынтон ӕндӕрӕй! Планетӕты симфони мын мӕ зӕрдыл лӕууын кодта растдӕр уыцы денджызы – уарзондзинад.

Цы арæзтон æвзæрæй æз? Бадтæн мæхицæн къæлæтджыныл мæ иу къах иннæйы бын бакæнгæйæ, мæ уæлæ Георгийы лæвар жикет йæ дзыппы Георгийæн йæхи æлхæд мобилон телефон йæ хъусæнтимæ. Мæ сæрыл конд уыд мæ цъæх панамкæ æмæ рудзынгæй кастæн дард хохы цъуппытæм, иттæг мæ зæрдæмæ цыд Сатурны арæхстгай, тынгонд (æндыгъд) сыбар-сыбур. Мæ зæрдæмæ цыд Ураны хæрзныллæг зæлты уынæр, кæцыйы арфы рæбынæй хъуыстысты фæдисы æмæ тыхстдзинады мынæг уынæртæ. Георгийæн дæр æхцон уыдаиккой ацы зæлтæ æмæ уынæртæ, йæхæдæг сæм куы байхъуыстаид. Планетæйы аудиофыстытæ цæмæйдæр йæ уазон Анджело Бадаламенты музыкæйы æнгæс уыдысты. Æнæнмæнгæй дæр йæ зæрдæмæ фæцыдаиккой, уæд, мæнæн куы нæ фæцыдаиккой мæ зæрдæмæ уымæй раздæр, куы нæ сæ ссардтаин фыццаг æз æмæ сæм куы нæ байхъуыстаин. Ацы зæлты мидæг уыди æппæтдæр: тасдзинад, уарзтдзинад, фыдмастдзинад, срамыгътытæ, хæст æмæ сабырдзинад.

Не ‘хсæн нал уыди сабырдзинад. Хæстæй æрыздæхгæйæ, Георги йæхимæ нал æмæ нал рыздæхт фæстæмæ, йæ зæрдæйы баззадисты хæсты нуæстæ. Йæ бон нæ бацис ферох кæнын æнæфевгъуийгæ мæлæты, кæцы æфсæдтимæ иумæ сылгоймæгтæ æмæ сывæллæттæм дæр æнхъæвзта (хæццæ кодта). Чи дзы аирвæзтис, уыдоны фæдыл сау æндæргæу зылдис стыр хурджын бонты дæр... нæ ферох кодта ацы мæлæты хи барвæндонæй уыд æви нысанæмрастмæ хайадист.

Георги мæ ныхмæ хæст расидтис – аххосджын мæ кодта, кæй йæ не ‘мбæрстон... Хæсты бамбарын æрмæстдæр гæнæн ис хæсты.

Æз, истори «21», «Асидæйау» нæ алыгътæн мæ лæджы хæстæджытæм хуссармæ Очамчирейы, æз нæ бадæттон мæ къух фаззæты мадмæ автобусæй æрхизгæйæ нæ загътон мæ тиуæн, æмæ уыдон дæр, цæмæй махмæ сбон кодтаиккой. «Асида» хорз истори у. Уый цыппар мæйы фæци хъæуты йæ мойы фыды хæдзары, сармадзанты нæмгуыты гуыппытæм хъусгæйæ, йæ лæгæй исты фехъусынмæ æнхъæлмæгæсгæйæ. Асида уыцы усы фаззæтæм афтæ зылдис, æмæ сæ тагъд уый дæр сæ мадау æвзæрста чи сæ кæцы у.

Ацы мæйты дæргъы Асида йæ мойы федта æрмæстдæр иунæг хатт. Хъæумæ йæм ныццыди. Ныккæнды иу чысыл хицæнæй аззайгæйæ, йын хæсты тыххæй бирæ радзырдта...

Ныккæнды Асида фæстæдæр иу цæф æфсæддон баауон кодта. Иу æхсæв дзы баззад, æмæ йæ фаззæты мады еддæмæ ничи зыдта. Уыцы æфсæддон уыд гуырдыаг. Фервæзын æй кодта. Чизоны æмæ уыцы рæстæджы Георгийы ирвæзын кодта Асида?

Фæлæ мах нæ кæрæдзийы ницæмæй фæрсæм, нæ уромæм кæрæдзийы, мах дзурæм æмæ дзурæм æнæрлæугæйæ дзурæм нæ хабæрттæ кæрæдзийæн.

Цалынмæ Георги компьютерыл куыста, уæдмæ иу æз хъуамæ уыдаин æввахс ран. Хæдзарæй æддæмæ рацæуын мын уыд гæнæн, йе мбæлттæм иу куы ацыдис. Фæстæмæ йе 'рбаздæхты рæстæг никуы зыдтон, нозтджынæй иу æрбаздæхт, æмæ хъуамæ æнæмæнгæй уыдаин хæдзары.

Нептуны сæр-сæр мæм ницызæгъæг кастис, цалынмæ æхгæдтуалеты кæронмæ нæ сахуыр кодтон алкæцы зæл дæр. Фæстагмæ Нептуны æнцойады рагом кодтон фынхуыз иллюзи æмæ æрвыл хаттдæр æндæр æмæ æндæр фантазийы разынгардгæнæг уавæры. Куыд фæстагмæ йæ райдыдтон æвзарын, цас гармониджын æмæ хицæнгонд уыд, аргъуанон дзæнгæрæгтимæ абаргæйæ. Æз хъуыстон планетæты аудиовибрацимæ, цалынмæ сæ зæрдывæрдæй нæ сахуыр кодтон æмæ сæ цалынмæ нæ райстон куыд музыкæ. Георгийæн йæ бо не сси æмæ мæ бакъуылымпы кодтаид сæ байхъусынмæ, æз сæм хъуыстон æнæ хъусæнтæй дæр Марс, Венерæ, Уран, Нептун æмæ æнæхъæн космосмæ.

Хæдзары къуымты иу куы хъуыстис мæ мойы æлгъыст, фынгыл тымбылкъухы цæф, компьютеры мысты къæрцц кæнæ ныммуры уынæр куы хъуыст, уæд мæ иу мæ ахсæны цыдæр æрбалвæста. Æрвылхатт дæр æнхъæлдтон, æмæ мæн æлгъыты. Куысты йын исты куынæ уади уæддæр, компьютеры цур бадгæйæ иу йæ æнæуаг ныхæстæ карды рæхуыстау æмбæлдысты мæныл. Мæ тых мын саста йæ хыл уыцы цалдæр минуты, цалынмæ иу рабæрæг, мæнмæ хауда Георгийы хыл æви нæ.

Сæрæй афтæ нæ уыдис. Сæрæй æз цæттæ уыдтæн æнæхъæн буарæй йæ ныхмæ фæлæууыдаин, туг дадзинты цырдай змæлыди æмæ, цæмæй мæ рæстдзинад сбæлвырд кодтаин, уый тыххæй цæттæ уыдтæн кæронмæ тох кæнын, мигæнæнты бырон кæнын, къулæй нæ романтикон къамтæ ратонин, хæдзарæй ацæуынмæ бархъирæн кæнын... Фæлæ мын йæ уадулы дзæхстмæ цалдæр хатты æгъатырæй ахæм дзæхст раздæхта, æмæ æппындæр фесæфтон ныхмæдзинады хъомад.

Куыд фæстагмæ йæ бамбæрстон цас уыдтæн æз лæмæгъдæр уымæй; мæхи æрбалхъывтон, афтæ мæм кастис, цыма, фæкъаддæр дæн æви йын йæ цæфтыл сахуыр дæн æмæ сæ ницæмауал дардтон. Гæнæнмæ гæсгæ мæхи хызтон сæрыхъунтæй ласынæй. Мæ был дæр радзæбæх.

Фæстаг мæйты мæ сæр къулыл дæр нал сæмбæлд. Мæ буары цъæхтæ æнцонæй æмбæхстон дарæсæй. Мæ цæнгтыл æмæ æнгуылдзтыл дæр æппындæр фæд нал зындис. Иу цыбыр дзырдæй хъуыддаг афтæ тæссаг дæр нæ уыдис... Мæнмæ хъуысти планетæты зæлтæ – иунæг нал уыдтæн. Хъуыст мæм Марсы гуым-гуым, кыддæр иу мердæм йæкъух фæхъил кодта, афтæ иу цыма уыцы сырх æдзæрæгрæны тæвд дымгæ мæ цæсгомыл æрбаныдзæвд.

Георги æмæ Асидæйæ хъауджыдæр æз нукуы уыдтæн Абхазийы æмæ нæ хъуыстон сармадзанты гуыппытæм, нæмгуыты зыв-зывмæ, фæлæ уый бæсты мæнмæ хъуыст пырхæнты фæдзæхсты зæлтæ, Марсы тæссаг гуым-гуым... Мæ хурхы æрбалхъывгæйæ, мæ цæсгом æнæ уæлдæфæй цъæхтæ буртæ кодта, уыцы рæстæджы æз æргомайи хатыдтæн Ураны улæфт. Куы иу азæлыд, уæд æз æнкъардтон мæлæты æнгæсдзинад. Фæлæ Уран, кæцы мæлæтимæ иумæ уыд регенерацийы планетæ, уагъта дыууæ фæндаг: Георги мæ кæнæ амардтаид, кæнæ мæ йæ фидар буарæй басастайд йæ монцты сæххæст кæнынæн.

Асидайæн хæст сывæллон ныууагъта (басывæрджын). Хæсты фæстæ уый йæ лæгимæ æрыздæхт йæ уарзон горæт Сухуммæ. Горæт хæсты фæстæ уыд бынтондæр пырхытæ. Сæ цæраенуатæй ма иу къул уыд æнæхъæн, уæлхæдзар нæмгуытæй уыд пырхгонд. Асидайæн йæ лæг ныфсытæ æвæрдта, алцыдæр кæй æрбæстон кæндзæнис. Асида æнхъæлмæ каст сывæллонмæ. 13-м январы æхсæвы йын райдыдтой арыны рыстытæ, ацы рæстæджы Абхазийы бæрæг кæнынц традиционæй, æцæг Ногазы. Æгъдæуттæм гæсгæйæ, уæрмæй раззаг азы ныгæд сæны сисынц, аргæвдынц уал уасæджы, цалдæриддæр нæлгоймаг ис сæ мыггаджы. Куынæггонд фермæйæ ма цы уасджытæ баззад, уыдон сæрибарæй сфаг сты, хæсты фæстæ ма мыггаджы цы нæлгоймæгтæ баззад уыдоны нымæцæн. Уыцы райсом ма сæм бафтыдтой иу уасæг Асидæйы ноггуырды цытæн.

Мæ панамкæ Турцимæ дæр ахастон. Уазæгдоны номырмæ куы æрбаздæхтæн, уæд æй мæ сæрыл æркодтон. Мæ къухтæ зыр-зыр кодтой. Уыд æрæгмæ. Æз æмæ Георги рестораны бахсæвæр кодтам. Уый размæ

уал мах хъæлдзæгæй æртезгъо кодтам Топ Капы цурты, бацыдыстæм гом ма цы дуканитæ уыд уырдаем, нæхицæн дзы балхæдтам къофийы агуывзæтæ æмæ чысыл сæкæрдон нывæфтыд æвæрæны мидæг. Георги къофи нæ уарзта, фæлæ иу стæм хатт хатырæй банызта. Ресторанмæ худгæйæ бахызтызтæм. Официант лæппу мæм уæлдай хъусдард равдыста. Туристон сыхты нæ туркæгтæ тыххæй сæхимæ сæ уагдæттæм хуыдтой, кафетæм æмæ дуканитæм... Георги йæ хорз нæ бамбæрста, официант лæппу мемæ англисагау цæуыл ныхас кодта. Сыхаг фынгæй ма ноджы иу лæг йæ хъусдард ме 'рдæм раздæхта. Стыхстæн. Цы хуыз дам дын ис, хъуынтызæй мæм сдзырдта Георги æмæ мын чысыл паузæйы фæстæ бауайдзæф кодта мæ сырх помадæйы тыххæй. Æз мæ былтæ къухсæрфæнæй амбæрзтон. Урс къухсæрфæныл сырхæй аздад былты фæдтæ. Уыцы рæстæджы æрбаздæхти официант лæппу, æрбахаста нын хæринагтæ æмæ хъарм хæмпус дзул – пита. Уалынмæ (æваст) йæ дзыппæй систа «Марс» æмæ йæ мæ помадæйæ ахуырст къухсæрфæныл æрæвæрдта æмæ мидбылхудгæйæ загъта: «шоколад сылгоймагæн!» мæ хъустыл марсы зæлтæ ауадысты. Георгимæ бакастæн, уый мæм дæзæрдыг худ бакодта. Æз мæхицæн ныфсытæ авæрдтон, зæгъгæ, чизоны нæ фæхъыг, фæсарæнты фыццаг хатт уыдыстæм иумæ æмæ ахæм хъæлдзæг бонтæ æрвыстам, чысыл-ма бахъæуа мæхицæн бауырнын кæнон нæ амонджындзинад. Георги хинхуд бакодта æмæ загъта: «йæ телефоны номыр дæр ын æрфыстаис къухсæрфæныл...» æмæ хæмпус дзулы карды бырынкъ фæтъыста. Дзул нæ амонджындзинадау уайтагъд æрсæбæкк æмæ тæъæлпæн луасиау аци. Марсы, Плутоны симфони фæивта. Нал æй хъуыды кæнын, æхсæвæр хæрд куыд фæдæн. Тыххæйты ма ныхъхъуырдатон мæ комдзæгтæ. хъуыддаг цæуыл фæуыдаид уый рагацау зыдтон, æмæ мæ тынг фæллайын кодта ай æппæтдæр, цæрæнбоны тых мын иста Марсы, Плутоны, Ураны фазæтæ... Венерæйы рад æрхæццæмæ æз куынæггонд уыдтæн.

Мæ лæг мæ нымæдта алкæмæй рæсугъддæр æмæ хуыздæрыл. Ай фæдыл уыйас дзырдта, æмæ еуæддæр, куы мæ хурх кодта, æз федтон мæхи йæ цæстытæй æмæ мæм худинаг кастис, мæ къухтæ ма инстинктивонæй дыууæрдæм тылдтон æмæ фырмæстæй мæ цæстытæ сæ къуырфытæй бырыдысты. Æз сахуыр дæн мæ рыстдзинад ма равдыстаин дыууæ аххосагмæ гæсгæйæ: мæ лæмæгъдзинадмæ æхсызгонæй цæмæй ма кастайд æмæ мæ ма федтаид æмпылд цæсгомæй, æз алыхатт дæр хъуамæ уыдаин алкæмæй рæсугъддæр æмæ хуыздæр. Сæрæй къæхтыбынмæ æз пайда кодтон, цы гæнæн уыдис уыцы фæрæзæй, кæцыйы гæнæндзинад мын лæвæрдта мæ æрд. Алкæмæй стырдæр хихъахъхъæнынæн уыдис

уæддæр лæмæгъдзинад – цæссыг, – афтæ иу мыл над къаддæр æрхаудис. Цъæхтæй æмбæрзт бынæттæ Георги æппындæр нæ нымадта мæ буары цухдзинадыл.

Георги мын мæ нуæстæн хъавгæйæ æмæ зæрдæбынæй хос кодта йæ дзырд æмæ йæ рæвдыдæй. Мæ панамкæ мын афтæ арæхстгай иста мæ сæрæй, куыд мæнæ саби фыртæсæй фынгы бын куы бабыры æмæ йæ куы ракæнай уырдыгæй. Георги йæхи хатыдта аххосджын, æз та, мæхи – æфхæрдбайафæг... Уый мын компенсаци фыста æмæ йæ æз дæр аккагæй истон.

Фæлæ царды афтæ нæ уыди. Хæсты фæстæ Георгийы раз мæхи нымадтон азымджыныл æмæ дзы мæ бон не сси мæхи ссæрибар кæнын ацы æнкъарæнæй. Æз æдзухæй йæ разы æнкъардтон бæрндзинад хæсты райсгæ травмæты фæдыл. Узæлыны рæстæджы йын тæвд батæй дзæбæх кодтон йæ рахизфарсæрдыгæй цы нуæс уыд, уый. Нуæстæн æрмæст Георги нæ хос кодта, æз дæр ын æххуыс кодтон æппæт мæ уæвынадæй.

Мæ намыс мын æнцойад нæ лæвæрдта Асидæйы раз, æмæ иумæйагæйдæр уыцы гоймæгты раз, кæйдæриддæр хæст бахъыгдардта.

Змæстыты заманы мæ, мæ мадыфсымæр фæсарæнтæм Швециаримæ акодта. Цы нæ арæзтой мæ бинонтæ, цæмæй мæ фæхицæн кодтаиккой Георгийæ. Рæстæг, кæцы Гуырдызтоны бирæ адæмæн уыдис иуыл уæззаудæр, æз æй арвыстон сабырæй æмæ æнцонæй. Мæ мийы тыххæй хæстмæ Георги мæстыйæ ацыди (æвзæнгтæн арæх къухдариуæг кæны хисæрмагонд мотиваци). Уый тыххæй æз фæстæдæр базыдтон... Хæстæй æрыздæхгæ Георгийыл æз уæд Тбилисы сæмбæлдтæн, æмæ уыдтæн цæттæ баххæст ын кодтаин уый, кæцыйæ мæ аххосæй цух байæфта. Æз ферох кодтон Георгийы уагахаст, йæ ивгъуыды, æнæбасæтгæ зындзинæдты æмæ алцыдæр хæсты аххос фæкодтон. Ферох кодтон европæйаг æнцойад æмæ стабилондзинад, гоймаджы æнæагайгæ бартæ æмæ æмуæз æмахастытæ... Иунæг иу уыди, кæцы мын Швецарийæ баззад, уый уыд мæ цъæхбын панамкæ, æмæ уый дæр Георги Стамбулы Европæ æмæ Азийы иугæнæг хидæй азыввыт кодта, ома дам æнæнхъæлæджы ...

Хæст Георгийæн сси сæйраг æмæ æдзухон хирастгæнæн.

Хæст «Асидайы» хабарæн дæр разынди хатдзæгон фæстиуæг. Асидæйы лæг нал ныв кодта. Сывæллоны гуырæнбоны æмæ ногазы тыххæй арæзт куывд æмæ цæл, æрвылбонон ноздзуанмæ ахызт, æмæ æрвонг уыдис

æви расыг, æдзухæй фæлхатт кодта: «Æз никæй амардтон... Æз никæй амардтон». Асидайæн ницæмæй баци йæ бон баххуыс кæнын йæ мойæн, дарддæр хъомыл кодта йæ хъæбулы, йæ моймæ дæр зылдис сывæллонау. Планетæтæй мæ айдагъ иумæ нæ фæндыд хъусын, кæцы уыдис зæхх. Уымæн уыдис иуыл æнахуырдæр симфони. НАСА- йы фыстытæй æвæццæгæн æрмæстдæр ай уыдис æцæг. Ныр, æз уым, истори «21»-ы куы уæвын, мæ бон у æмæ дырысæй зæгъон – космосы æнæсым у. Планетæтæ, кæцытыл мах, сылгоймæгтæ, дихтæ кæнæм, зæлтæ нæ дæттынц. Ис дзы дзæгъæлдзу стъалытæ, кæцытæ зæлтæ нæ дæттынц, æрмæст сæ фæд ныуадзынц. Æз сæ алкæй зонын, æз мæхæдæг дæр дзæгъæлдзу дæн, бынатæй фæиртæст... аиуварсгонд æмæ цардæй иппæрд. Куыд ма фæнысан кодтон, афтæмæй, ам рæстæг нæу дихгонд ивгъуыдыл, ныртæккæйыл æмæ фидæныл... Зæххы зæлтæ сты æппæт хъæлæсты суммæ иумæ (улæнты, хъæры, цæссыгты, хъæрзыны, хуыны, тыхджын зæлты, æрдзон катаклизмы), у иу егъау полифони, кæцы æххуыс курын кæны сæйрагæйдæр сылгой-мæгты æмæ сабиты дзыхæй. Уый тæссаг у.

Георгийæ фервæзыныл хъуыды уыдис æдзæлгъæд. Мæ мой уый нæ бауагътаид. Уый ныуадзын нæдæр мæн фæндыдис, æмæ мæ сынтæг кæддæр æндæр искæимæ адих кодтаин, ууыл мæ бон хъуыды кæнын æппындæр нæ уыд. Фидарæй мæ уырныдта, цæмæй мыл афтæ никуы ничи баузæлыдаид, куыд Георги. Æвæццæгæн, æцæгæйдæр нæй гæнæн уыйас бæрц монцты æнтысты райсын, кæцы вæййы: мæлæтмæ ауæлдай кæнын, зондæрæмбарын, фесæфыны тас, æрфæсмон кæнын, ныббарын, лæгъстæ кæнын, ногæй уарзондзинад сыхалын æмæ быцæугæнгæйæ æцæгæлон буары ногæй бацахсын... Ай у æнæфæхицæнгæнгæ тымбылæг, рыстæй æхцондзинадмæ цæуæг вазыгджын фæндаг, алкæмæй тæссаг æрдуйы хид лæг æмæ усы 'хсæн.

Зæххы цъарыл ай никуы никæмæн бамбарын кодтаис, иу æмбалæн дæр нæ, æниу цæмæн хъуыды (цы пайда уыди)... Сæ иухуызон æмæ уæззау фæлмæцгæ цардмæ гæсгæйæ æз дырысæй зыдтон, цы уыд мæнæн. Мæн æмæ Георгийы æнкъард кæнынмæ никуы 'вдæлди. Ме 'мбæлтты мæнгард лæгты цæвиттонмæ гæсгæйæ, æнæхинæй аргъ кодтон мæ мойы иузæрдыгдзинадæн. Кæд искуы кæддæр исты æрцыд, æвæццæгæн æрмæст уым, цыран нæ уавæр йæхи сæрмагонд закъæттæм гæсгæ уацары дары. Ноджы æмæ ноджы хæсты...

Æцæгæй та, Георгийы алцыдæр мемæ фæндыд, мемæ... уарзондзинад дæр, хæст дæр æмæ мæлæт дæр.

Асидæйы лæг фырнæзтæй афтæ фæивта, æмæ йæ рагæй нæ фенгæ адæймаг зонгæ дæр нал бакодтаид. Æнæаивгæйæ æрмæст уыцы фразæ баззад æмæ йæ фæстаг моменты дæр уый фæлхатт кодта («æз никæй амардтон») йæ къухты ныххауæг Асидайæн, кæцы архайдта йæ зондхæццæ мойæн йæ къухтæй хæцæнгарзы байсыныл. Фæлæ фырноттæй зонд уыйас хæццæ уыд æмæ лæмæгъ, ризгæ æнгуылдзтæй æрбалхъывта хæцæнгарзы мæнгвæдæг. Айхъуыст æхсты хъæр... Æхсты зæлимæ Асидæйы тыхстуынæр айхъуыст кæттыл... Нæмыг сæмбæлди Асидæйыл æмæ уыцы ран йæ уд сита.

Георги мын мæ хъусæнтæ туалеты ссардта. Уыцы рæстæгмæ æз архайдтон, цæмæй ферох кодтаин планетæты симфонийы, фæндыдис мæ ыссæрибар сæ уыдаин... æмæ чизоны æрмæст уыдонæй нæ... Георги æдылыау æрбафсæрста мидæмæ, хъусæнтæ мын мæ цæсгомыл æрбахста, цыма мæ цыдæр æнæныббаринаг хъуыддаг аразгæ æрбайæфта, уыйау. Планетæты зæлтæм нал хъусын, зæгъгæ, йын загътон æз, фæлæ мæм Георги нæ хъуыста. Сайыс дам мæ, ноджы ма дам мæ цы сайыс цымæ – иуылдæр мæ сайгæ кæныс, хъæр мыл кодта æррайау.

Зæххыцъары зæлон вибрацимæ, æбаиу ис мæ тъизыны фæстаг зæл дæр. Куыд мæ амардта Георги, уыцы деталтæ уын нæ радзурдзынæн, уымæн æмæ æз æцæгæй мард æрцыдтæн бирæ раздæр. Нырма мыл ном æвæрд дæр нæ уыдис. иуыл иумæ уыдтæн 21 грамм, фæлæ мын уыди уæллаг æмæ бинаг къабæзтæ, кæй зæгъын æй хъæуы зæрдæ куыста, уыдис мын нервыты центрон системæ, уыдон æхсæны хæтгæ нерв дæр... Æз амæттаг дæн, тæрхон мын рахаста эхоскопийыл фенгæ æрд – чызг, зæгъгæ. Мæ фыд чызгы райгуырдамæ æппындæр ненхъæлмæ каст. Мæ мад мæ ноджы цалдæр боны хаста йæ гуыбыны, æмæ уыцы бонты сырæзтæн ноджы 9 сантиметры онг. Æз бузныг уыдтæн уыцы бонты тыххæй дæр, æз бузныг уыдтæн алы боны тыххæй дæр.

Мах æнæрайгуырдаей мард чызджытæ, сайæгойтæ не стæм, æнæуи афтæ æдзухæй архайæм, æмæ бамбарæм, цы уыдаид, нæ мад аборт куы нæ скодтаид, цы уыдаид, куы рахъуызыдаид дохтыртæй, кæнæ дохтыртæ куы фæрæдыдаиккой æмæ раст куы нæ загътаиккой æрд, æмæ мах дæр куы фæзындаиккам, зæгъæм, ацы зæххыцъарыл. Уыцы чысыл космосæй æцæг космосы гоймæгты планетæтыл ахизгæйæ куы бахаудаиккам уырдам. Махæн дæр лæвæрд æрцыдаид алы рысты æмæ хъæлдзæгдзинады банкъарыны гæнæндзинад, кæцийæн бирæ хатт нæ аргъ кæнынц, уый кæмæн ис уыдон. Махæн дæр фæзындаид нæ хабар, нæ истори. Уыдаид

нын нæхи драматургийы æмæ ацы драматургийы фæивыны шанс.

Нæрайгуыргæ чызджытæ нæхицæн уырнын кæнæм, цæмæй нæ райгуырд æнæрайгуырдæй фыддæр уыдаид æмæ нæ нæ ныйарджытæ куы нæ, æндæр нæ уæддæр амардтаид фæстæдæр... Мах, чызджытæ, æнæмæнгæй мард æрцыдаиккам... Æмхæццæты, цардæй аиуварсгæндты, сайды фæуджыты, космосы хæтæг æнæрайгуыргæ удты, æнæистори уæвджыты...

ТÆВД АВГУСТЫ 8

АГРБА РОИН

2008 азы тæвд август уыд. Цалдæр боны дæргыи информацион къаналтæ нæ сабыр кæнынц...

Хæст.

Хæст ам кæмдæр ис, хæрзæввахс... горæтæй цалдæр километры æддæдæр. Иуæй-иухатт (хатт) мæм афтæ фæкæсы, цыма бомбæтæ ноджы æввахсдæрæй срæмудзынц. Хæсты ныййазæлд хæхтæ уайтагъд ахæлиу кæнынц, фæразæй вæййынц уыдон иуыл популярон ног хабæртты хæссæг къаналы дзурæг асыккæй дæр.

У бынтон æввахс... Цыма мæнæ чъылдымы фæсте улæфы афтæ.

Чехаг фарастуæладзыгон хæдзары балкъоныл Гога тыхстæй дымы тамако. Ардыгæй, фарастанæ уæладзыгæй, Махаты лæгуынхуыз (гæмæхгонд) хох рæсугъдæй зыны.

Кæртæй, хуыссæнуатырдыгæй, хъæлæба хъуысы. Хæдтулгæтæ тыгуыртæй лæууынц. Адæм тыхстæй æмбырд кæнынц сæ уаргътæ æмæ тормозты уынæримæ фæаууон вæййынц хæдзæртты 'хсæнты.

Горæты апырх паникæ.

«Кæдæм фæлидздзыстут уырыссаг хæдтæхджытæй æмæ хисæрмагонд амондæй?» – тарæй ахъуыды кодта Гога æмæ нервгæнгæйæ тамако сæлвæста.

«Уый сымах алыран дæр байафдзæнис! Дебилтæ, нæ йæ зонут, æмæ хæдтæхæгæй цыррдæр нæ ацæудзыстут? Хæйрæджыты хай фæут иууылдæр! Æнæуи дæр тынг мæ зæрдæмæ нæ цыдыстут! Уыцы

фыццагбацауэны цæрæг Вахойæ дарддæр. Уымæн æмæ, уый имереттаг у, нæхирдыгон, ныгуылæйнаг, ванелаг лæппу у. Уый мегрел нæу, фæлæ цы уæлдай у? Цыфæнды ма уæд, уæддæр нæхион у. Алцыдæр афтæ зоны, куыддæриддæр хъæуы. Сыхæгтимæ йæхи афтæ дары, куыд, æцæг æввахс хион-хæстæг». Зæрдæхъæлдзæг. Æмæ, иуыл сæйрагдæр та уый уыди æмæ фынгол алы гаджидауы дæр фæд-фæдыл хорз зыдта. Тынг хорз лæппу у. Раст уыдис Дуда-нана, куы иу дзырдта: - «алкæмæй хуыздæр гуырдзиæгтæ дам сты, мегрелтæ»... мæнæн дæр æй мегрелаг ус фæндыдис, фæлæ цæмæндæр афтæ нæ рауадис. Къахеттаг æркодтон. Хъуыды йæ кæнын, куыд бирæ рæстæджы дæргъы йын бæлвырд кодта йæ мыггаг æмæ йæ фыдæлты. Ей, мæгуырæг Дуда-нана. Хорз у, æмæ ацы æппæт хабæрттæ нал уыны Дуда-нана, æндæра зæрдæскъуыд дæр фæуыдаид.

«Нæ, ардыгæй дам æз иу къахдзæф дæр нæ акæндзынæн! Æз дам мæ хæдзары дæн ... »

«Уæддæр хорз у, æмæ Кетино йæ хъæбултимæ йæ нанамæ кæй ис. Ам куы уыдаид, уæд мын æвæццæгæн мæ зонд сдзæгъæл кодтаид. Фæлæ æвиппайды куы фæдзура? Дзургæ та æнæмæнгæй фæкæндзæнис. Чизоны йын мæнг зæгъон? Чизоны, хуыздæр уайд зæгъын, лæппутимæ иумæ Телауырдаг ацыдтæн, зæгъгæ? Нæй! Уый йæ уæддæр уайтагъд фæхатдзæнис, æмæ мæнг кæй дзурын. Уый йæ зоны, уыцырдæм æз кæй нæ уарзын бæлцуаты цæуын. Тынг хорзæй зоны, уый. Къахетмæ нæ фæстаг бæлцуаты фæстæ æз расомы кодтон, æмæ ацырдæм кæй никуы уал рацыдаин.

Ме 'рвадæлты лæппу, Михо, æппын ницæй тыххæй мемæ фæбыцау. Кæнæ афтæ чи фехъуыста гаджидæутты расидын? Кæрæдзимæ сæ схæццæ кодта æппæтдæр. Кæнæ йæ кæцæй æрхаста, къахеттагтæй хуыздæр дам сæн ничи аразы? Ахæм стæмхаттон хивæнд лæг у. Цыма, ныгуылæнырдыгæй мах æрмæст кампот нуазæм, уыйау!»

«Кетино мын хорз зыдта мæ хивæнд ахаст. Исты иу куы загътон, уæд мæхи ницæй тыххæй нал басастаин. «Мæ чысыл хивæнд къæлæу», афтæ мæ иу узæлгæ хуыдта, йæ хорз зæрдæйыл куы уыдис, йæ хистæр-шеф иу æй куыстæй рæстæгыл хæдзармæ куы рауагъта редакцийæ. Ацы шеф-редактор та? Тынг цъаммар адæймаг у! Куыддæр Кетино сразы редакцийы кусын райдайыны тыххæй, растдæр уыцы минутæй фæстæмæ нæ цæуы мæ зæрдæмæ. Кæнæ Кетино куыд ары йемæ иумæйаг æвзаг? Раст уын куы зæгъон, уæд мын уый йæ тымбыл кæсæнцæстытимæ Лавренти Павловичы мысын кæны. Фæлæ, иннæрдыгæй та, цы хъуамæ кодтаид Кетино? Йæ

бинонты дарын хъуыд? Мæ фыссæджы гонорартимæ дард нæ ацыдаиккам. Мæ фæстаг æмбырдгонд дæр дыууæ азы размæ рацыди мыхуыры. Сывæллæттæ рæзынц. Мæнæ, Сопико, цыппæрдæсаздзых ссис. Æмæ сын цахæм домындзинаедтæ ис? Сæхи барынц уыцы тыппыртæ депутаты чызгмæ, кæцы ацы дзурæг асыккæй æддæмæ нæ хизы».

«Куы мæм фæмæсты вæййы Кетино, уæд мæ хивæнд хæрæг фæхоны, фæлæ æцæгдзинадæй та кæм æз æмæ кæм та хæрæг? Хæрджытæ уыдонмæ ис, Къахеты. Махмæ æцæг дугъæттæ сты. Уадз æмæ цауддæр уæд, уæддæр бæхтæ хуыйнынц. Цæмæн хъæуы ауыл бирæ дзурын? Фæлæ сылгоймаг уæддæр сылгоймаг у. Мæ зæдты (хъæбулты) мад у. Хъуамæ быхсон!».

Залы дзургæ асыккæй фæстаг ног хабæртты хъæрæй фехъусын кодта зæрдæмæ-дзæугæ бурдзалыг.

«Хихъахъхъæнынады министрады фæстаг бæрæггæнæнтæм гæсгæ Уæрæсейы авиаци бомбæтæ калдта Гуры горæтыл. Горæты цæрджыты 'хсæн æрцыд зиæнт-тæ. Хихъахъхъæнынады министрады дæлхæйттæ дарддæр кæнынц карз тохтæ...»

«Дæлзæх фæут, цы уæ хъуыд, уырдаем кæдæм бырыдыстут, маньяктæ!» – фæхъæр кодта бурдзалыгыл телевизормæ, цыма ацы регионы уый æртхъирæнтæ кодта сабырдзинадмæ. Зæрдæмæдзæугæ бурдзалыгимæ ахæм «ныхасгæнгæйæ», Гога хисæрмагонд бæстæйы хицауадыл хъæртæ кодта.

«Ды куыд æнхъæлдтай, алцыдæр дын афтæ рауайдзæнис? Уыцырдæм ды нæмыгзгæлæн кæныс æмæ дыл ацырдæм уыдон рагаткæйæ æхсдзысты? Раст зæгъы мæ мад – нæй гæнæн, ахæм зондцухтæн, мæнæ махоны хуызæнæн, тыхбарад раттын. Уырыссаг Ваня æрмæстдæр æфсон агуры, цæмæй нæ зæххимæ срасст кæна, йæ дæлбаруæджы нæ бакæна, нæ зонгуытыл нæ æрлæууын кæна. Ма йын хъуамæ раттай ахæм æфсон æмæ цæрай сабырæй дæхицæн. Ныр амæй цы рауадис? Цас хъизæмар æмæ æнамонддзинад æрхæсдзæнис адæмæн ацы æлгыстаг хæст? Ахъуыды йыл кодтай?»

Ахæм хъуыдытæй Гога стыхст. Райста диванæй телевизоры пульт æмæ тыхстæй бурхилы рауу (рахицæн) кодта. Экран фæтар.

«Æз ардыгæй никуыдæм цæуæг дæн... никуыдæм! Кетино дæр мын куы лæгъстæ кæна уæддæр. Къæсæрæй æддæмæ иу къахдзæф дæр нæ

акæндзынæн! Цыма мын ацы æлгъыстаг оккупанттæ, ам ахæм стыр микрорайоны иу мæгуыр æмæ æнæзонгæ фыссæджы агурын райдайдзысты? Æндæр мæт дæр сæ нæ уыдзæнис, æмæ мæн агурой! Æз кæцы сабырады знаг дæн? Æви, уырыссаг æфсæдтæ мæн агурæг зилдзысты хæдзæртты æмæ корпусты, æмæ хъæр кæндзысты, «фыссæг Гога дам кæм цæры ам?!» Худæг у æндæр ницы. Баззайдзынæн ам æмæ фæци!»

Гога тамако систа, балкъонмæ ахызтис æмæ йын йæ фæздæг суагъта. Кæрты хæдтулгæты уынæр сындæггай æрсабырис. Корпусы ма цы цæрджытæ баззад уыдон сæ чумæдæнтæ хастой. Хъуыст сæ ныхас. Хæдтулгæтæ кæртæй хызтысты æмæ иу кодтой сосафæндагимæ. Цалынмæ Гога йæ тамако дымд фæци, кæрты æнахуыр диссаджы сабырдзинад æрфысым кодта. Жорикы стол дæр сафтид ис, цыран иу сыхæгтæ ацы афон хъазыдысты доминаейæ. Хæсты тæф дырысæй-дырысдæр кодта. Уый хæрзæввахс уыди, растдæр цыма кæмдæр нæ фарсмæ уыд.

«Нæй, никуыдæм ацæудзынæн. Фæлæ Кетино куы мæт кæна? Уый йæ кæцæй хъуамæ зона, æмæ ардæм оккупанттæ кæй не 'рцæудзысты? Цæмæн сæ бахъуыдтæн æз? Зæгъдзынæн ын, цæмæй фыццагбахизæны цæрæг Вахоимæ иумæ ацыдтæн. Фæлæ чердæм? Исты хъуамæ æрхъуыды кодтаин. Исты æцæгдзинадмæ хæстæг чи уыдаид».

Уазæгдон уаты, диваныл, «Linrin Park» зæлланг райхъуысти. Уый Гогайы телефоны зæлланг уыд.

Гога йæ тамако кæронмæ бадымдта æмæ йын йæ сыгдон балкъонæй разыввыт кодта. Стæй уæззау къахдзæфтæгæнгæ бацыдис телефоны цурмæ. мониторыл фæзынди фыстытæ: – «Æррадон» ... Уый Кетино звонит кодта.

«Кæм дæ?» – бафарста истерикаейы ныххаугæ сылгоймаджы хъæлæс телефоны хæтæлы. «Кæм, кæм?... Дæуæн æй цы, рифмæгондæй зæгъон?» – йæхирдыгон хъазæн ныхасæй ын дзуапп ратта Гога.

«Ма мын райдай ныр, ам дам дæн. Ацыдтæ нæ? Ма мæ сырра кæн æмæ мын ма зæгъ ныр – хæдзары дам бадын!» – дарддæр кодта Кетино йæ ныхас.

Гога фæлæууыд æмæ ахъуыды кодта. Æцæг ын зæгъын æмæ ус сæрра уыдзæн, æнæуый дæр мæнæ зæндджынтæй нæу æмæ йыл хъуыды дæр нæ акæндзæнис, афтæмæй, Къахетæй фистæгæй дæр рацæудзæнис.

«Ой, мæнæ Вахомæ æнхъæлмæ кæсын гаражы цур, тагъд хъуамæ æрхиза», – фæсайдта Гога. Йæ галиуцæст æрныкъуылдта æмæ йæ къæбут аныхта. «Цалдæр минуты ма æмæ ацæудзыстæм».

«Кæдæм фæнд кæнут? Кæцырдæм? Ма сфæнд кæнут Имеретырдæм ацæуын! Ды телевизормæ нæ бакастæ абон?» – дарддæр кæны истериконæй Кетино. «Уырыссæгтæ æппæт фæндæгтæ æрæхгæдтой, дзурынц, зæгъгæ дам, изæрырдæм танктæ горæтмæ æрбахиздысты».

– «Ой ныссабыр ма у, усай! Нæ ацæудзыстæм уыцырдæм, нæ ацæудзыстæм. Æдылытæ куы нæ стæм мыййаг?» – мæнг ныхасы азарты бацыд Гога.

– «Кæдæм цæут, къацо, дæ бон нæу йæ зæгъын? Сымахæн цæуæн никуыдæм ис, кæд Азербайджанмæ ахиздыстут, уый еддæмæ», – йæ тыхныхас дарддæр кодта ус.

– «Ой сымахмæ æрцæудзыстæм, сымахмæ, æппæтæй рæсугъддæр хæрджыты райгуырæн бæстæмæ», – хъæрæй худгæ дзуапп ратта Гога.

– «Хорз, уæд уæм изæрырдæм æнхъæлмæ кæсдыстæм. Михо мын загъта, зæгъ дам ын нал дам быцæу кæндзынæн йемæ. «Имереттæгтæн дæр дам сæ бон у сæн аразын». Комкоммæ афтæ загъта», – сабыр хъæлæсæй сдзырдта Кетино.

Куыддæр ныхас фæци, афтæ Гога телефоны тыхстхуызæй базыввыт кодта диваныл æмæ бахъуыр-хъуыр кодта: «Имереттæгтæн дæр сæ бон у...». Стæй диваныл бафæлдæхти æмæ сдзырдта «еныр, адон фыддæрадæн никуыдæмуал ацæудзынæн... æмæ уæд сæ туаг сæн сæхæдæг нуазæнт».

Цалынмæ телефоны ныхаскодта Кетиноимæ, уалынмæ уырыссаг хæдтæхæг йæ акомкоммæ микрорайоны сæрты æрбатахтис æмæ бомбæтæ æркалдта Махатайы гæмæх хохыл.

«Ох! уæ хуыздæрты ... адон бынтондæр... Ай цытæ кæнынц!» Сивæртис Гогайæ уырыссæгты мадæлты рдæм. Уый нæдæр Достоевскийы æвзаг уарзта сæрмагондæй æмæ нæдæр ацы æвзагыл дзурджыты.

«Ай, æдзæсгæмттæ куы сты, кæсыс мах онг дæр æрбатахтысты? Æмæ куы дзырдтон...» – ам алыхуыз æлгъыст сирвæзтис тарст фыссæгæй, кæцы йæхи баауонгæн-гæйæ кастис уыцырдæм, цыранæй гæнæн уыд тасдзинад.

Дыккаг бомбæ хæдтæхæг æрæппæрста цъус дарддæр. Йæ уынæр æрбайхъуыст дардæй. Гога фыртæсæй диваны бын абырыд æмæ дыууæ къухæй йæ сæр æмбæрзта, мацы мыл сæмбæла, зæгъгæ.

Цалдæр минуты фæстæ ралæууыд мæрдон сабырдзинад.

– «Æмæ цы? Бадтæн ныр уым, æмæ мыстау фыртæсæй хъуамæ уым мæ быны фæмызтаин нæ? Нæ хъуамæ исты æрымысон. Æз фыссæг куы дæн. Æз хъуамæ зæгъон мæ фыссæджы ныхас. Афтæ бадæн нæй!» – фидар хъæлæсæй загъта Гога, рабырыд йæ æмбæхсæн бынатæй, систа пачкæйæ тамако, ссыгъта йæ æмæ куыд домбай галиайы мидæг, афтæ дыууæрдæм кæны хæдзары къуымты тыхстхуызæй.

Æваст, кæцæйдæр, талынг сæрызонды ферттывтой Иосиф Бродскийы ныхæстæ: «уырыссæгтæ æндæр искæй бæстæтæм куы æрбафсæрынц танкæтимæ, семæ згъæрсæт-тæныл æрбаласынц чингуытæ ... ».

«Уыдон чингуытæ нæ, фæлæ бомбæтæ сты, бомбæтæ, цытджын Иосиф!» – Гога чингуытæй дзаг тæрхæгыл йæ цæст ахаста, æрцагуырда дзы Бродскийы чингуыты рæнхъ æмæ куыд математикæйы ахуыргæнджытæ зонынц, йæ амонæн æнгуылдз æртхъирæны тылд бакодта: «Уыдон бомбæтæ сты, чингуытæ нæ, Иосиф! Афтæ хъуыды кодта Милан Кундер дæр 68 азы Парижы уалдзæджы онг» – уый цæхгæр змæлдæй математикæйы ахуыргæнæджы æнгуылдз чехаг фыссæджы фидар тымбылкъух фестад. Бирæ фелгъыста уырыссаг классикты уацмысты æвзонг гуырдыиаг классик. Ацы полеми-кæйы фæстиуæгæн фæзынди идейæ: демонстративонæй рахастайд кæртмæ уырыссаг классикæ æмæ сыл уым арт бандзæрстаид.

«Кæсут мæм ныр, æз уын фенын кæндзынæн! Æлгъыстаг оккупанттæ! Цъæх арты нывзалы уыдзыстут!». Йæ монолог кæронмæ нæма фæцис, афтæ хъуыддагыл балæууыд. Скъапмæ бандон баввахс кодта æмæ райдыдта æнæхсæстæй чингуытæ калын полмæ. Æппæт уырыссаг литературæ, Пушкинæй райдайгæйæ, æвзонг классик полыл срæдзагъд кодта. Уæллаг тæрæхæгтæ уайтагъд раафтид сты æмæ бинаг тæрхæгты рад дæр æрхæццæ. Æгъатырæй тахтысты бынмæ æнæхъæн советон классикæ. Æвиппайды, Довлатовы чиныгыл фæхæстуæвгæ, фæлæууыд. «Гъе, æнаккаг, ды дæр ам дæ? Омæ мæм кæс ныр, ды дæр иннæтимæ сыгъд æрцæудзынæ!». Афæллад æвзонг классик йæ куыстæй. Бандоны æнцойгæнæныл æрбадтис æмæ æнæрхъуыдыйæ чыныг рафæлдæхта. Æмæ йæ ахуырмæ гæсгæ рæнхъытыл цæст ахаста. Зонгæ фразæтæ, хъуыдыйæдтæ, фæрстæ. Сыф сыфы фæстæ цыд, сæртæ-сæрты фæстæ.

Афтæ бадынæй бафæллад. Йæ мæхстæттæ рисын байдыдтой. Йæ къæхтæ бандзыг сты. Æрхызтис бандонæй, рæнхъытæй йæ цæст æнæатонгæйæ диваныл æрбадтис æмæ адарддæр кодта йæ кæсын. Рæстæг куыд аивгъуыдта уый зонгæ дæр нæ бакодта. Гога йæ цæст чиныгæй нæ иста, уымæ æнæгæсгæйæ æмæ йын кастгонд кæй уыдис цалдæр азы размæ дæр. Йæ цæстытыл ауадысты сценæтæ сюжеттæй. Æвзонг классик хъуыдыты ацыд æмæ йæ хатгæ дæр нæ ракодта куыд æрталынг ис.

Бынтон куы баталынг æмæ кирилицæйы куы нæ уал æвзæрста кæрæдзийæ, Гога йæ фæллад цæстытæ аууæрста, чиныг диваныл æрæвæрдта æмæ ныхъхъуыды кодта.

«Ай кæйонг ахæццæ дæн «хивæнд хæрæг», чингуытыл зынг бафтауын аскъуыддзаг кодтон... æмæ ма уый фæстæ сыгъдæг намысимæ мæхи фыссæг схонон? Трагеди æнæуи дæр æрлæууыд, хæст у... – адæймæгты рассæмæ нæгæсгæйæ æмæ ма ацы трагедимæ хъуамæ бафтыдаид мæ æдылы скъуыддзаг дæр. Адæймæгты куы марынц, уый трагеди у, фæлæ чингуытæ куынæгонд куы цæуынц, уæд, уый æнамонддзинад у, стыр æнамонд-дзинад!»

Гога æнæсымæй растад. Цыма æнæхъæн къласы раз ын йæ бонæджы исчи æвзæр нысан (2) ныффыста уыйау. Сæргуыбырæй чингуытæ фæстæмæ бахаста æмæ сæ раздæры бынаты сæвæрдта.

«Куыд сæ хъуамæ басыгътаин? Ацы чингуытæ сæрмагонд гонорартæй фелхæдтон, кæцы æрвылхатт Кетиноимæ хыл æмæ загъдимæ фæуд кодта. «Фæстаг капеччытæй дам чингуытæ æлхæныс æмæ дам дын фаг нæма у, цы!», æмæ-иу ай æрвылхатт афтæ фæлхаттгонд цыд... хъуамæ басыгътаин ацы иунæг хъæздыгдзинад, кæцыйы æрæмбырд кодтон, мæ цыппор азы дæргъы. Мæ «фыссæгон хъайтардзинады» демонстраци кæнын мæ никæй разы нæ фæндыдис. Ничи дæр дзы уыдис, иуылдæр раджы рацыдысты. Ацы микрорайоны мæнæй, мæ намысæй æмæ мæ чингуытæй дарддæр ничиуал баззадис».

«Æз мæ хæдзарæй ничердæм ацæудзынæн, æппæт оккупантты хистæр инæлар мæм куы æрбацæуа уæддæр»...

«Вахоимæ дæр никуыдæм ацæудзынæн ардыгæй. Нæдæр Къахетмæ... Æмæ сын нæдæр сæ туаг сæн баназдзынæн!»

ВЕРТОЛЁТ

ТАДТАТЫ ТАМЕРЛАН

Интеллектуал Лаша, гуырдзиаг литературæйы стъалы, растад йæ сæрдары бандонæй, рахызт конференцион залы астæумæ æмæ йæ æрттывтывтæ калгæ кæсæнцæстыты иувæрсты расидтис:

– Кæд нæ бафæлладыстут, уæд мын бар раттут, æмæ ма уын раттон ноджы иу хæслæвæрд: сымах хъуамæ къæйттыл ныддихтæ уат æмæ кæрæдзийæн радзурат историтæ хæсты фæдыл, цыран уæхæдæг уыдыстут хайадисæг, бамбæрстат? – Загъта уый, æмæ йæ цæст ахаста уыцы æртæ стъоылыл, кæцыйы алфæмблайы бадтысты сабырæй: абхазаг, гуырдзиаг æмæ ирон фысджытæ, æмæ та адарддæр кодта йæ ныхас:

– Уый фæстæ уæ сымахæй алчидæр хъуамæ ныффысса новеллæ иннæйы радзырд-мæ гæсгæйæ.

Ам, кæй зæгъын æй хъæуы, фысджыты дзолгъо-молгъо ныхас райхъуысти, уымæн æмæ сæ алкæмæ дæр хаудта ацы фарста, æмæ цымыдис кодтой, цас рæстæг сын ратдзæн уыдонæн маэстро ахæм уацмысы фыссынæн.

– Хъуыды кæнынæн уын, иу бон фаг уыдзæнис, – загъта Лаша.

– Фæлæ сымахæн нырма æнæхъæн сахат ис сихормæ, æмæ, гæнæн ис, искамæн уæ бантыса ныффыссын дæр ...

Æз абхазаг поэты, зæрдæмæдзæугæ, бурхил Гундæйы къай уыдтæн. Уый бадтис мæ фарсмæ æмæ мын дзырдта 1992 азы, цы вертолеты æрæппæрстой уый тыххæй.

Йæ радзырдæй йын йæ фылдæр хай нæ бамбæрстон, уымæн æмæ, 2008 азы конту-зийы фæстæ цъус фæкъуырмагонд, фæуæзхъус дæн. Раст

зæггæйæ, æз мæхæдæг æрхъæцмæ нал лæууыдтæн, кæд ын ракодтаин мæ хабар, цы мыл æрцыд уый фæдыл. Кастæн Гундæйы былты змæлдмæ æмæ хъуыды кодтон ууыл, кæцæй райдайон.

Æвæццæгæн, хъуамæ хорз радзурон уыцы бынаты тыххæй, цыранмæ баирвæзтæн мæ къордимæ, авд гоймаджы скондимæ æмæ кæцы уыцы æхсæв пырхгонд æрцыд.

Хъыгаг у, кæй зæггын æй хъæуы, фæлæ райсоммæ фондзуæладзыгон корпусы цæрæг мохеваг æмæ домбæйттæгонд Маркы еддæмæ уым никæйуал ссардтон. Уæд нæ Марк ракодта сæхимæ, æхсæвæр дæр ма нын бахæрын кодта, уымæ æнæкæсгæйæ, æмæ йæ сыхæгтæ дыууæ бон æмæ æхсæв æххормагæй ныккæнды æмбæхстæй уыдысты. Æмæ уый æмбæрстгонд дæр уыд – бомбæркалды рæстæджы-иу адæм депрессийы хаудысты æмæ æнауæрдонæй се 'вæрæнты хордтой. Фæлæ иу чысыл куы фæсабыр ис, уæд-иу уæлæмæ рухсмæ схызтызты æмæ ныфсæнхъæлы каст кодтой мæн æмæ æвзонг хæрзхъаруджын Маркмæ. Уый та æппынæдзухæй ацы рæстæджы иуыл къахыл лæууыд, æрбадт ын нæ уыд, дыууæрдæм кодта йæ хидкалгæйæ, фæлæ уæддæр йæ формæ нæ лафта, амæй дарддæр ма йæ астæуыл тыхт уыдис иу километрон патронæты (гилдзыты) лентæ. Цæмæйдæр мын мæ зæрдыл мæхи лæууын кодта 92-ы, æрмæст, уый уымæй хицæн кодта, æмæ æз уæд тынг мæллæг уыдтæн куыд хæйрæг, æмæ æхсгæ та кодтон æдзухæй нысанмæ æви æнæнысанмæ. Марк та нырмæ дæр нæ бафæлвæрдта йæ хотых, æнæуи та йæ, иуылдæр йемæ рахæс-бахæс кодта, сæрфта йæ, хæтæлы рыгæй сыгъдæг кодта. Суангма, æвзистхуыз «девятка» куы райстам, уæддæр иу Марк нырма фæстаг бадæнæй фыццаг хотых райста, стæй-иу уый фæстæ ахуыссын кодта машинæйы моторы. Гъе, ахæм æрдхорды ссардтон æз мæхицæн æстæм августы æмæ, уын басæтдзынæн, æппындæр нæ уыдтæн зæрдæскъæфт йæ æргомзæрдæ ныхæстæй...

– Гунда, æз уын радзырдтон сымахæн, корпусы цæрджытæ нæм куыд парвыстой сæ делегаты дыууæ афтид голлаг йæ къухы афтæмæй, æмæ нæ, куыд домдта уый, мæн æмæ Маркы, цæмæй ацыдаиккам дзулхæссынмæ.

– Нæ, – тыхмæфыдтæй мæм сдзырдта Гунда. Ахæм хуыз ын уыд æмæ мæ æвæццæгæн æдæлы дæр банхъæлдта. Фæлæ æз мæхи уромын нал бафæрæзтон, куыд уыцы «девяткæйыл», кæцыйыл мах тахтыстæм судзгæ горæты уынгты æмæ нæ хæдфæстæ бомбæтæ хæлдысты. Машинæйыл авг нал базадис æмæ дымгæ комкоммæ дымдта цæсгоммæ – снайперæн иуыл хуыздæр уыд милмæ (мысанмæ) æхсынæн. Машинæмæ ма гæнæн

уыдис æмæ гом рудзгуйтæй æрбатахтаид куыд сармадзаны нæмыг, афтæ бæмбæйы схъистæ æмæ ма ноджы бирæ цыдæртæ, кæцы нæ лыстæг кæрдæнтæ скодтаид. Кинотеатр «Черменæй» чысыл уæлдæр Маркъ машинæ æрурæдта æмæ фæхъæр кодта: «Фаг у, мæнæн амæй фылдæр мæ бон нал у!», – фæлæбурдта автоматмæ æмæ машинæйæ рагæпп ласта.

Маркъ иуыл æввахсдæр дыууæуæладзыгон æрдæгарæзт хæдзармæ йæхи баппæрста. Ахæм хæдзæрттæ Цхинвалы уæд бирæ лæууыд. Æз дæр йæ фæстæ бахызтæн уырдаем æмæ куы федтон, хæдзарæн бетонæй æмбæрзт бахызтæн уыд, уæд чысыл æрсабыр дæн, ныфс мæ бацыд, сармадзаны нæмыг куы æрхауа, уæд комкоммæ мах сæрыл не сымбæлдзæннис, зæгъгæ, ахъуыды кодтон мæхимидæг æмæ мæ автомат мæ фарсмæ ныллæг хъæдын бандоныл æривæрдтон. Сармадзаны рæмыгъдтытæ æввахсæй-æввахсдæрæй хъуыстысты, æз æй не мбæрстон цæй мидæг уыд хъуыддаг, цалынмæ мын Маркъ автоматы æхсты хъæр кæцæй хъуыст уыцырдæм нæ ацамыдта. Æлгыстаг, уый та фæстæмæ снайпер куы у, æммыст æрцахс æй, æмæ йын дзæбæх фæу, цæмæй алы сусæгдзинад дæр ралæхура. Снайпер йæ хъуыддаг тынг хорз зыдта æмæ йæ æххæст дæр кодта. Уый нырма уæлдæфы уæлæмæ æхста тарсиртæй, стæй та уыцы бынæтты, цыранæй «градæй» æхстой.

Æз хæдзары аразил-базил кодтон, агуырдтон дзы ныккæнд кæнæ исты æрæмбæхсæн бынаты, фæлæ дзæгъæлы – ницы дзы разынди ахæмæй æмæ фæстæмæ æр-бæздæхтæн, Маркъ та уыцы уатмæ бахызтис, кæцийæн йæ рудзгуйтæ уыдысты уынджырдаем. Снайперы райдыдта хъахъхъæнын, кæцы активон æхст кодта автоматæй.

Цасдæр рæстæджы фæстæ алцыдæр æрсабырис æмæ дард кæцæйдæр æрбайхъуыст там-тамы зæлтæ. Хæйрæджы хай фæу, ай та «Град» куы у, æз мæ Маркъæн нæ хъуыддаг æвзæр у. Фæлæ, нæ, афтæ нæ рауад тагъд алцыдæр ныссабыр, ныхъхъусис.

Тфу – тфу, цæмæй ма фæцæсты уа, æмæ афтæ ахæсса кæронмæ, зæгъгæ, куыд ахъуыды кодтон, афтæ уалынмæ хъæдын хæдзарыл бæмбæ сæмбæлдис, æмæ уæлхæдзар нæ сæрыл æркалдис. Æрмæст ма уый хъуыды кæнын, цыма мын мæ сæр исчи дзæбугæй æрцæф кодта.

Нæ зонын цас рæстæг рацыдаид, цалынмæ æрчыцыдтон уæдмæ. Маркъмæ фæдзырдтон, фæлæ мын уый дзуапп нæ ратта. Гæнæн уыд æмæ уый пырхæнты бын фæцис. Мæ автомат ссардтон пырх къулы бын. Йæ гæрзыл ын фæхæст дæн æмæ йæ мæхимæ æрбалвæстон. Автомат

иуылдæр уыди тæстытæ. Æз мæхицæн ахъуыды кодтон, хæйрæджыты хай фæуæд, ницы кæны, зæгъгæ, æндæр та ссардзынæн, ныр та сæйраг уыд, цæмæй уырдыгæй тагъддæр раирвæзтаин. Куыддæртæй рахылдтæн уынгмæ, фæлæ мыл уынджы бынтон апокалипси сæмбæлдис: къæхты бын асфалты къæрттытæ æмæ æфсæйнаджы гæппæлтæ калд уыдысты. Чысыл æддæдæр, цырен арт судзгæйæ цæрæн хæдзар æркалдис. Æз мæ мидбынаты чысыл алæууыдтæн, нæ зыдтон чердæм ацыдаин, фæлæ уайтагъд фæцырд дæн æмæ къахт къанауы æрæмбæхстæн. Куыддæр къахты мæ гуыбыныл æрхуыссыдтæн, афтæ мæ уæлæ чидæр æрхаудта.

– Æз дæн, Маркъ – æрбайхъуыст йæ тарст хъæлæс. – Зоныс, æз снайперы лæгæты басгæрстон æмæ куыддæр æхстытæ æрсабыр уой, афтæ йæ ныммарæм!

– Хорз, зæгъгæ йын æз дæр загътон æмæ Маркъы афæлвæрдтон ме ‘ккойæ рап-па-рын.

– Æрбайхъус-ма, чизоны мæ суæгъд кæнай мæ уæлæ куы ныххауттæ уæд дын ам лыстæн куы нæ дæн мыййаг!

– Фæлæуут-ма, сымах дзул æрбаластат? – бафарста нæ æнæбабыхсгæйæ Гундæ.

Кæй зæгъын æй хъæуы! Æнæхъæн дыууæ едзаг голлаг. Фæлæ мæ бон хæрын нæ уыди, омдтон, мæ хъустæй туг цыдис... Афтæ иу уыдис алыхаттдæр: чидæр дын хæры дæ дзулы, кæцыйы ды стыр зынтæй ссардтай æмæ æрбахастай, дæхæдæг та æххормагæй рацу-бацу кæныс...

Гундæ алцыдæр лыстæггай ныффыста. Ныфс мæ уыди, æмæ райсоммæ ацы æрмæгæй æгъуыстаг радзырд кæй ныффыстаид. Цымыдиссаг уыдаид фæрсырдыгæй химæ æрбакæсын. Ды, зæгъæм, дæхи хъайтары бынаты æрæвæр, æндæр та дæу фенгæйæ æрмæст йæ къухтæ тилы æмæ зæгъы: мæнæ, цы гуымиры у, æцæг æнæзонд куы у. Æз та мæхи ницы хъусæг скæндзынæн æмæ йын байхъусдзынæн йæ ныхæстæм кæцытæ мецырдæм дзурдзæнис. Раст зæгъгæйæ, цъус уæзхъус дæн æмæ мæ контузион сæры, цыма, цъысцъысæгты къорд æрцардис уыйау, фæлæ лæмбынæг йæ былты змæлдмæ куы байхъусын, уæд мæ бон у æмæ æнцонæй радзурон, зæгъæм, сыхаг фынгыл цæуыл ныхас кодтой дыууæ зынгæ прозаик Турашвили Дато æмæ Агрба Роин.

Хæрзконд æвзонг лæппулæгтæ, хуыцау дыууæйæн дæр раттæт æнæнидзинад! Уыдон иу сахатмæ уæддæр бафæрæзтой фæйнæ новеллæ ныффыссын. Уый кæй зæгъын æй хъæуы курдиат нысан кæны! Хæйрæджы хай фæуæд, мæнæн дæр мæ бон куы уайд афтæ, фæлæ нæй, нæу мæ бон....

Æз уæддæр Гундайы мæ фарстытæй сфæлмæцын кодтон: уæдæ, куыд загътай, уымæ гæсгæ вертолет æрæппæрстой нæ? Мидæгæй дзы адæм бадтис?

– Ойы, – æнкъардæй йæ сæр батылдта Гундæ. Вертолеты æстай адæймаджы уыдис, сæ фылдæр сылгоймæгтæ æмæ æнахъом сабитæ. Æз Гундамæ æввахсдæр балæууыдтæн, цæмæй ын йæ ныхæстæй мацы рауагътаин. Хъыгагæн мæм диктофон дæр нæ уыдис. Гунда, дæ хорзæхæй цырд ма ныхас кæн, кæннод дæ неййафын дæ ныхæсты фыссын. Скъолæйы æвзæр ахуыр кодтон. Æркæс ма куыд æвзæр къухфыст мын ис. Диссаг нæ уызæнис, æмæ йæ уый фæстæ æвзаргæ дæр ма ракæнон мæ фыстытæ.

– Æмæ цы бон уыди?

– Зымæгон, – дзуапп мын ратта Гунда. – Æз уæд хæдзары æнцад æмæ хъармы бадтæн, рудзынгæй æддæмæ кастæн урс миты тъыфылтæ зилдугæнгæйæ куыд хаудысты бынмæ уымæ.

Æвиппайды мæ æрфæндыдис фехъуыстаин, куыд хъыррыст кæны мит къæхты бын. Федтаин мæ къахыфæдтæ æмæ фæстæмæ здæхгæйæ фæстæмæ уыцы фæдтыл æрывæр-дтаин мæ къах, куыд сабибонты рæстæджы. Æз скодтон мæ дзаумæттæ, уынгмæ рахызтæн æмæ доны хæтæлы фæрсты араст дæн. О, ферох мæ ис сымахæн зæгъын, цæмæй уæд æз сывæрджын уыдтæн.

– Хынджылæг кæнут?

– Нæ, цафон хынджылæг у.

– Æмæ уæ мой уыцы рæстæджы кæм уыдис? – бафарстон æй æз, æмæ йын йæ мой Роинырдæм акастæн, уый конференцийы залы тæккæ астæу бадтис бандоныл æмæ кастис новеллæ, кæцыйы ныффыста Турашвили Датойы ныхæстæм гæсгæ.

– Хæсты, æндæр кæм хъуамæ уыдаид? Фæлæ, сæйраг уый уыдис, уыцы райсом æз диссаджы хорз зæрдæйы уагыл уыдтæн æмæ хæтæлы доны уынаæрмæ митыл бæгъæв-вадæй кафыдтæн. Æваст, кæцæйдæр чысыл лæппу, йæ сæрыл къахбырæнты бур худ æмæ мыл æрбахста миты къуыбар. Æз дæр атымбыл кодтон митын къуыбар æмæ йыл æй бахстон, – цыбыр дзырдæй, нæхи аирхæвстам. Ахæм хъæлдзæг æмæ сырхуадулджын чысыл лæппуйæн, кæцийæн раззаг дæндæгтæ цух уыдысты, йæхæдæг æрхъуыды кодта, ведрæйы дон мæны онг æрбахастайд, фæлæ йын фæндагыл хæсгæйæ æркалдис æмæ йæ къахыдарæс бынтон ныххуылыдз. Лæппуйы хæдзармæ хуыдтон, цæмæй йæ цъындатæ æмæ къахыдарæс басур кодтаид, фæлæ мын ацы фыдуаг лæппу дзуапп ратта, зæгъгæ, дам, вертолет æнæ мæнæй атæхдзæнис æмæ лидзынмæ фæци. Æз ма ноджы цасдæр абадтæн рудзынджы раз, стæй цай бацымдтон къомсийы вареннаимæ. Сиу кодтон телевизор æмæ диваныл æрбадтæн ног хабæрттæм байхъусынмæ... æмæ æрфынæй дæн. Мæ мой мæ райхъал кодта. Уаты дыууæрдæм кодта, цыдæр агуырдта.

Фæндыдис мæ баузæлыдаин ыл, фæлæ йын æваст йæ цæсгоммæ фæкомкоммæ дæн. Уыдис ын цыдæрхуызон тарстхуыз...

Агрба Роин каст фæцис йæ новеллæ, бандонæй растад æмæ къухæмдзæгъдимæ йæ бынатмæ æрбацыдис. Гундæ йæ мидбылты фæлмæн бахудти йæ моймæ.

– Æмæ стæй цы рцыдис? – Бафарстон æз Гундæйы.

– Уый ссардта йе фсæддон кæрц æмæ тагъд-тагъд хæдзарæй ралыгъди. Изæрæй телевизоры æвдыстой, куыд æстахтис растдæр уыцы вертолет, кæцийыл уый фæстæ сæмбæлд судзгæ сармадзаны нæмыг, йæ æрдæмад фесæфта æмæ фæздæгкалгæ æрхуадта. Вертолет спырх ис. Фæлæ æз цæмæндæр бахъуыды кодтон винт: цыма, йæ фæсхыл уыд æндыгъдгонд судзгæ нæмыгхалæн пулемёттæ, уыдон зылдысты æмæ вертолётæ мидæг бадæг адæмыл зынг калдтой. Ноджы ма уынын кодтой митыл æвæрд сыгъд мæрдты базонынæн, адæм сæм цыдысты, куыдтой, сæ хиуæтты агуырдтой, фæлæ сæ нæ ардтой. Æз урс митыл фæфиппайдтон чысыл сау тæпп, уайтагъд æй базыдтон мæ чысыл зонгæ лæппуйы. Гундæйы рустыл цæссыгтæ æртылдысты æмæ йæ ныхас адарддæр кæнын йæ бон нал сси. Рахызтæн конференцийы залæй, лифтыл ссыдтæн мæ номырмæ. Мæ дарæс феппæрстон æмæ рудзынгæй уынгмæ акастæн, цыран рæсугъд арæзт, октябры мæймæ гæсгæ нæма дæр цъæхæй дардта, сæнæфсиры аллеяйæ.

Хорз боныхъæд мын мæ зæрдæ бахъæлдзæг кодта æмæ аскъуыддзаг кодтон, мæ уæлæ скодтаин æрвгъуыз макасинтæ, фæныкгъуыз хæлаф æмæ æрвгъуыз дæргъытæ бæмбæг хæдоны...

Знон Зура рахъаст кодта, форумы организатортæ дамнæ Стамбулы кæройнаг уазæгдоны æрцæрын кодтой. Фæлæ мæнæн ам дæр мæ зæрдæмæ цыди Тынг уарзын нырыккон архитектурæйы, фæлæ зæронд сыхтæ дæр мæ зæрдæмæ цæуынц. Найæн уатырдæм бæгъæввадæй басæпп-сæпп кодтон, дон рауагътон, мæхи анадтон æмæ урс крахмалгонд хисæрфæнæй ссур кодтон мæ буар. Æрбахизæны, стыр кæсæны раз скодтон мæ дарæс, мæхи рацарæзтон, хызын райстон, аракæс-бакæс кодтон уаты къуымты, алцыдæр йæ бынаты ис æви нæ, æмæ рахызтæн номыраей. Иу иттæг стыртæгонд, хъусцæгджын негримæ лифтмæ бахызтæн. Мах кæрæдзимæ нæ мидбылты бахудтыстæм, стæй лифты кæсæнырдæм аздæхтон мæ цæстæнгас æмæ цасдæр рæстæджы мæхимæ кæстытæ кодтон, уæдмæ, цалынмæ лифты дуæрттæ нæ байгом сты...

Æз бахызтæн хæрæндонмæ æмæ фæдтон нæ хиуæтты, уыдон бадтысты рудзынгмæ æввахс дæргъæццон фынджы фарсмæ. Мæ тæбæгмæ райстон хæринаг, æмæ бацыдтæн сæ цурмæ, æрбадтæн Зурайы фарсмæ афтид бандоныл. Мæ акомкоммæ иннæ фарс Турашвили Дато бадтис æмæ къомсийы вареннæйæ æппæлыдис. Æз сын уæ минас хорз, зæгъгæ, раарфæ кодтон æмæ хæрынмæ бавнæлдтон. Мæ тæбæгъ асыгъдæг кодтон, æмæ мæ апелсины дон дæр анызтон. Бандоныл фæстæмæ ауæзгæнгæйæ хъуыдытæ кодтон, цы ма ахæрон, зæгъгæ. Ацы рæстæджы æрбацыд цыбыр юбкаджын официанткæ, йæ къухы уыд кофи фыцæн æмæ мæ бафарста:

– Кофи, сер?

– Ноу, тенкью (Нæйы, бузныг), – дзуапп ын раттон æз. Уый мæм йæ мидбылты бахудтис æмæ уыцы фынджырдаем арастис, кæцыйы фарсмæ хъæрæйдзурæг арабæгтæ бадтысты.

Сихоры фæстæ гуырдыиаг телеуынынады уацхæссæг, нæ йæ хъуыды кæнын, кæцы къаналæй уыд, интервью раттын мæ æрдомдта. Арф сулæфыдтæн æмæ йæ фæдыл ацыдтæн. Уый мæ æрбадын кодта холлы къæлæтджынынл æмæ цалынмæ йæ лæгуынсæр коллегæ камерæйы рæстытæ кодта, мæ æрвгъуыз хæдоныл мын фысы бæркъайы йас микрофон куы æрфидар кодта æмæ дзы хъуыр-хъуыргæнгæ хъæлæсæй райхъуыст:

– Зоныс, Тамерлан, æстæм августы æз дæр Цхинвалы уыдтæн.

– Æцæгæй? – фæрсмæ бакастæн микрофонмæ æмæ дзы ныффу кодтон.

– Ойы, стыр æхстыты рæстæджы дзæгъæл дæр фæдæн, фæндаг нал ардтон, уæлдæфмæ уæлаæмæ æхстон, сигнал лæвæрдтон нæхиуæттæм, цæмæй мæм æххуысмæ фæзындаиккой. Ацы рæстæджы, хæрзæввахс, æвзистхуыз «девяткæ» бæласыл йæхи скъуырда, æмæ дзы дыууæ ирон хæдæфсæддон рагæппытæ кодтой æмæ мæ бакоммæ дыууæуæладзыгон сæрмагонд хæдзары смидæг сты.

Цалдæр хатты ноджы уæлдæфмæ фехстон æмæ æххуысмæ æнхъæлмæгæсгæйæ, къутæрты бын бабырыдтæн, фæлæ æххуысы бæсты уынгыл, цыран æз уыдтæн æмбæхст, «Град» спырх кодта. Цыдæр диссагæн фервæзтæн. Рыг куы апырх ис, уæд бафиппайдтон, бомбæ цы хæдзары спырх кодта, уырдыгæй цух-мухтæгæнгæ рахызти иу хæдæфсæддон æмæ бырæттæкалæнкъахты ныддæлгомис. Йæ фæстæ, та стæй домбæйттæгонд, йæ пулемётимæ, рудзынгæй рагæпп кодта, къахтырдæм алыгъдис æмæ йе 'мбалыл уæлейæ ныххуыссыдис, цыма йыл хъуамæ тыхæй ныхæцыдаид. Уыцы уысм мæ алцыдæр æрбайрох абæстыл, æрмæст ууыл хъуыды кодтон, ацы дыууæ гомикæн сæ нывтæ куыд сисон мобилон телефоны. Фæлæ мæ домбæйттæгонд фæфиппайдта, фæгæпп кодта æмæ мыл пулемёт суагъта. Йæ нæмгуытæ мæ сæрмæ балы къалиутæ æркалдтой, фæлæ мæнæн мæ нæмыг нæ фæиуварс, æмæ зæххыл æрхаудта...

– Тамерлан, цæттæ стут? – бафарста мæ лæгуынсæр оператор æмæ мæм камерæ комкоммæ сарæзта..

– Марк удæгасæй аирвæзтис, – схыр-хыр кодтон æз æмæ мæ салд æнгуылдзтæй мæ ныхы хид асæрфтон.

Уыдон дисгæнгæйæ кæрæдзимæ бакастысты.

– Уæхи æвзæр хатут? Дон уын авæрæм? – Тарст хуызæй сдзырдта лæгуынсæр.

– Марк камуфляжы мидæгæй дардта бронезилет, æмæ мах æрбахастам дзул...

ВИКИ, СУХУМ ÆМÆ БАРСЕЛОНÆ

ТУРАШВИЛИ ДАТО

Мах фыццаг курсæй схæлар стæм.

Куыддæр йемæ базонгæ дæн, уæдæй фæстæмæ.

Уый сухумаг уыд, æз та гудаутаг, фæлæ иуæй-иу абхазагæй хъауджыдæр, йемæ ныхасы рæстæджы дæр никуы фæхатыдтæн, æмæ не 'хсæн исты хицæндзинад уыд. Мах æмæ гуырдзиагты 'хсæн та æцæгдæр уыд бæрæг хицæндзинад, фæлæ уый ахæм нæ уыд æмæ, цæмæй мах нæ кæрæдзимæ исты карзæй сдзырдтаиккам; хæсты размæ мæнæн бирæ гуырдзиаг æмбæлттæ уыдис Сухумы университеты.

Фæлæ, ацы хæлардзинад бынтон æндæр уыдис, райдыдта уайтагъд, куыддæр базонгæ стæм, уыцы бон мæ сæ хæдзармæ ахуыдта, – мæ мад дам нæм сихормæ æнхъæлмæ кæсы.

– Æцæг мæ фæхуыдтаид цымæ? – Фæдис кодтон æргомзæрдæйæ æз.

Æмæ нæдæр мæ ногфæзынгæ хæлар бамбæхста рæстдзинад:

– Мæ мад дам мын афтæ загъта, фæхон дам де'мбæлттæй искæй, æрмæст дам сухумаг ма уæд.

Кæй зæгъын æй хъæуы, æз сразы дæн, æмæ уыцы бонæй фæстæмæ мæнæн уыдис дыууæ мады – иу мæхи, æцæг, кæцымæ алы сабат-хуыцаубоны цыдтæн Гудаутмæ, æмæ дыккаг та мæ ног, сухумаг æмбалы мад, кæцы архайдта, цæмæй балæггад кодтаид алкæ-мæн дæр химадау. Æз æй хатыдтæн хи хъæбулы ахаст мæм куыд дардта. Фиппайдтон хæрды рæстæджы йæхи иунæг хъæбул Адгурмæ цахæм амондджын цæстæнгасæй кастис, ахæм цæстæнгасæй кастис мæнмæ дæр. Адгур йæ мадæн иунæг

хъæбул уыд æмæ гæнæн ис йæ мадмæ уый тыххæй афтæ каст, цæмæй йæ хъæбул никуы сырæзтаид, карджын дæр никуы суыдаид, каст æм сабийы цæстæй. Куыддæр иу найæнуатмæ бахызтис, афтæ иу æм райдыдта дуар хойын æмæ иу ын дзырдта, цæмæй сапонæй йæ къухтæ хорз ныхсадтаид. Амæ хъусгæйæ иу ме 'мбал мидбылхудгæ рахызтис найæнуатæй, æмæ мын æмбарын кодта, зæгъгæ, дам мæ сабийы бонты арæх рох кодта мæ къухтæ сапонæй æхсын æмæ дам æм ныр дæр афтæ кæсы.

Адгур, университетмæ хæрзæввахс царди сæрмагонд хæдзары, æмæ иу куыддæр лекциты рæстæджы сæрибар рæстæг фæзындис, афтæ иу мæ сæхимæ хуыдта. Алыхатт дæр ныл йæ мад æмбæлдис тынг хæларзæрдæйæ. Сбадтис иу нæ цуры фынгыл æмæ нæм кастис райгондæй, куыд хордтам уымæ. Йæ цæстытæ иу доны разылдта фырамондджынæй. Æз иу хъуыды кодтон: цымæ алы абхазаг сылгоймаг дæр ахæм аудæг мад у, куыд Адгуры мад?

Иу хатт та нæ сихоркæныны рæстæджы комкоммæ бафарста:

– Алкæмæй рæсугъддæр чызг уæм чи ис?

– Нæ курсы, æви иумæйгæй университеты? – бафарстон æй æз. Адгур йæ мады фарстамæ йæ мидбылты бахудти, цыма йæ хъусгæ дæр нæ фæкодта, æз дзы куыд хистæр адæймаг фефсæмы кодтон, æндæра мæн дæр нæ фæндыд йæ фарстæн дзуапп раттын, уымæн æмæ Сухумы университеты студентты 'хсæн алкæмæй рæсугъддæр чызг нæ курсаг чызг уыдис. Вики уыди гуырдиаг æмæ æрмæст мæн æмæ Адгуры зæрдæмæ нæ фæлæ æнæхъæн курсы лæппуты зæрдæмæ цыд. Æмæ куы зæгъæм уæд, æвæццæгæн æгас университеты чи ахуыр кодта уыдонæй алкæй зæрдæмæ дæр цыд Вики (кар æмæ наци нæвзаргæйæ), æмæ æцæгдæр иттæг рæсугъд чызг уыди. Уыцы бон дæр тынг хорз хъуыды кæнын фыццаг курсы, аудиторийы дуар куы байгом æмæ Вики куы рбахызтис мидæмæ, уыцы уысмæй, мæнмæ афтæ кæсы æмæ æрмæст мах зæдæмæ нæ фæцыд, фæлæ йæ æмткæй курсы лæппутæ бауарзтам Викийы, кæцыйæн гуырдиаг мыггаг уыд, фæлæ йын гуырдиаг ном нæ уыд.

Уый диссагдæр никæмæ каст, Сухумы уæд, хæсты агъоммæ, Бабилонæу хъулон-мулон æмæ бирæхуызджын уыдис, фæлæ Бабилонæй хъауджыдæр, сухумæгтæ сæ кæрæдзийы æнцонæй æмбæрстой, уымæн æмæ ма ам уыд ноджы иу, æнæ официалон сухумагон æвзаг. Сухумагон æвзаг уыд коммуникацийы фæрæз, кæцыйы тыххæй бæрæггæнæнтæ никæцы

энциклопедийы разынди, фæлæ ацы æвзаг æцæгæйдæр уыд Сухумы æмæ йыл адæймæгтæ ныхас кодтой.

Советон Цæдисы цæрæг æндæр æмæ æндæр адæмтæ (æрмæст адæм нæ), фæлæ сын уæд æндæр гæнæн дæр нæ уыдис – алкæмæй хуыздæр тохæй, уæддæр хуыздæрыл нымадтой алкæмæй æвзæрдæр сабырдзинады. Ацы фразæ мын иу хатт Вики загъта, æмæ йæ уый тыххæй мæ зæрдыл бадардтон, уæд нырма хъуыды дæр ничи кодта хæстыл æмæ йын йæ гуырæнбон абхазæгтæ дæр стыр æхцондзинадæй сбæрæг кодтам. Чысыл нæм диссаг дæр фæкастис, Вики мах дæр куы фæхуыдта, фæлæ йæ æвдисгæ нæ ракодтам. Æз æмæ Адгур нæхи зæрдæбынæй æрцæттæ кодтам æмæ йæм гуырæнбонмæ фæзындыстæм. Уыцы рæстæджы Советон Цæдисы хорз дарæс дæр зын ссарæн уыди, иунæг-иу æмæ æцæг, æстайæм азты уыд джинсытæ æмæ уый дæр денджызы фæрцы – джинсыты нын денджыз фæсарæйнаг денджызонты къухæй æрвыста. Зынаргъ нын лæууыдысты, фæлæ æндæр ницы гæнæн уыд – университеты алкæмæй рæсугъддæр гуырдиаг чызджы гуырæнбонмæ дыууæ абхазаг уарзæг æнæ джинсытæй куыд хъуамæ ацыдаиккам?

Викийы фыд уыцы рæстæджы цыдæр стырбынаты уыд (гуырдиæгтæ ахæмбынæттæ уæлдай уарзт кодтой) æмæ уыцы изæры йæхæдæг уыд кувæгæй йæ хъæбулы æрхуынд уазджытæй едзаг фынгæн, æрмæст, Викийы хуыдта Виктория. Уæдмæ дæр æй зыдтон документтæм гæсгæ Виктория кæй хуындис, фæлæ йæ уæдмæ дæр æмæ уый фæстæ дæр ацы номæй ничи хуыдта æмæ йæ никæмæй дæр фехъуыстам. Уыцы изæры ма йæ фыдæй ноджы бирæ æнахуыр ныхæстæ фехъуыстам, уыцы хабар дæр æмæ цæмæн бацыдис йæ иунæг чызг Сухумы университеты уырыссаг факультетмæ гуырдиаг фкультеты бæсты, – ам дам университет уырыссагау каст фæуыдзæн, стæй дам йæ ахуыр адарддæр кæндзæнис Мæскуыйы, аспирантурæйы уырыссагау æмæ дам йæ карьерæ дæр уырдыгæй райдайдзæнис. Тбилисы Цекайы цы Сирадзе Виктория кусы, уый йæ йæ фыны дæр нæ фендзæнис, тагъд мæ Викторияйæн цы æнтыстдзинæдтæ уыдзæнис уыдон, дзырдта Викийы фыд.

Фæлæ, уымæй бирæ рæстæг нæ рацыди, тагъд Горбачовы эпохæ райдыдта Советон Цæдисы, æмæ Светон Цæдис ныппырх æмæ Вики дæр Мæскуыйы бæсты Барселонамæ ахауди. Мæнмæ гæсгæйæ, Мæскуыйы ахуыр Викийæн йæхи дæр уыйас нæ фæндыдис цас йæ фыды фæндыд. Уый бæрæг уыд уырдыгæй дæр æмæ мæм Барселонæйæ цы фыстæджытæ æрвыста, уыцы фыстæджыты Мæскуыйы кой никуы ракодта, иуылдæр мæм афтæ фыста,

Барселонæйы тыххæй, Сухумы хуызæн дам у тыхджын, кæннæд та дам Сухум у Барселонæйы хуызæн. Денджызæн дæр дам Сухумы хæрдæф ис, Барселонæйы сæрмæ дæр дам ахæм хох ис куыд Сухумы, кæцийæн дæр куыд махмæ, фуникулер дæтты диссаджы зæрдæмæдзæугæ хуыз, иу ныхасæй мæхи нæхимæ æнхъæлын, зæгъгæ, фыста Вики йæ фыстæджыты. Сæрæй æз афтæ æнхъæлдтон æмæ фыстæджытæ æрмæст мæнмæ фыста, æмæ иу хатт Адгурæн куы загътон, зæгъгæ Барселонæ дæр Сухумы æнгæс у, уæд уый йæ мибылты бахудтис æмæ йæ æз уайтагъд бамбæрстон, æрмæст æз кæй нæ бæллыдтæн Барселонæйы фенынмæ. Фæлæ афтæ рауад æмæ Барселонæйы бæсты хæсты смидæг стæм. Хæсты райдыдæй Викийы фыстæджытæ дæр нал цыдысты, иу ныхасæй æз дзы фыстæг нал райстон, Адгуримæ та нæм Викийы тыххæй ныхас нæ уыдис.

Иунæг-иу кæцийы дырысæй зыдтон, уыд уый, æмæ Адгур фыста æмдзæвгæтæ хæсты агъоммæ дæр æмæ мын ныфс æвæрдта, кæй мын сæ бакæсдзæн уыцы урс тетрадæй, кæцийы фæстаг рæстæджы иуылдæр йемæ хаста. Уыцы урс тетрадь æцæгæй та блокноты æнгæс фылдæр уыд йæ гуырахстæй, фæлæ Адгурæн уый нæ уыди сæйраг, сæйраг ын уыди йæ цъар урс кæй уыди уый, уымæн æмæ уый иттæг бирæ уарзта «Битлзы» сфæлдыстадæй «Урс альбомы» зарæг.

Уыцы изæр Гудауты уыдтæн æмæ уым фехъуыстон Адгуры хабар: уæззау цæфæй дам æй аластой рынчындонмæ, æз уайтагъд машинæ ссардтон æмæ йæм уыцы æхсæв рынчындонмæ ратагъд кодтон, фæлæ йæ удымидæг нал æрыийæфтон, радгæс дохтыр мын Адгуры мыггаг фехъусгæйæ уырыссагау цыбыр дзуапп ратта – он уже в море.

Моргы бæстыхай рынчындоны кæрты дæрддзæф лæууыд. Йæ фарсмæ бæстыхайæ хъуыстис ноггуырдыты кæуыны уынæр, бæрæг уыди æмæ уым гуырæндон кæй уыдис. Моргы бæстыхаймæ бахизгæйæ фыццаджыдæр бахизæны банкъардтон, кæй дзы уыд мæлæты тæф æмæ уый фæстæ федтон Адгуры, кæцы уаты тæккæ астæу, столыл хуыссыд. Уый фенгæйæ мæнæн мæ цæссыгтæ сæхигъæдæй æркалдысты æмæ æмбæлдысты дурæй астæрдыл, фæстагмæ, мæ кæуыны уынæр хъæрæй райхъуысти.

Цасдæр рæстæджы фæстæ мæ зæрдыл æрбалæууыди, æмæ, Адгурæн йæ дзыппы æнæмæнгæй кæй хъуамæ уыдаид уыцы урс тетрадь, кæцийы æдзухæй хаста йемæ, æмæ йæм æввахсдæр бацыдтæн, архайдтон йе ссарыныл, æддейæ никуы зынд, стæй йын уæд йæ дзыппытыл мæ къух авæрдтон æмæ мæм æвиппайды афтæ фæкаст, цыма йæ пульс куыста.

Æмæ мæм нæ фæкаст, йæ къух æцæгдæр уыдис хъарм æмæ йын йæ пульс дæр банкъардтон. Фыртæсæй ме уæнгæ ныдыз-дыз кодтой, афтæ æмæ, мæ хи буары рыст фæтæрсын кодта. Æвæццæгæн, тыхджын хъæр кодтон, уымæн æмæ цыдæр урс-халатджын лæг кæцæйдæр æвиппайды февзæрди мæ фарсмæ, дохтыр дам дæн, æмæ райдыдта мæн сабыр кæнын:

– Вæййы дам арæх ахæм хабар дæр, æмæ исчи æввахсион куы амæлы уæд дам уый æцæгæйдæр удæгас нал вæййы, фæлæ дам махмæ уæддæр афтæ фæкæсы, цыма удымидæг ис æмæ йæ пульс дæр кусы....

– Чизоны, æцæг удæгас у, – фескъуыдтон дохтырæн йæ ныхас æнæуæндонæй æмæ та мын урсхалатджын сабырæй бамбарын кодта:

– Нæмыг комкоммæ йæ зæрдæйыл сæмбæлдис, дохтыр дæн æмæ мыл хъуамæ æууæндат, уый мард у.

Мæнæн та мæ хъуыр æрбахгæдта æмæ мæ цасдæр сулæфын нал бауагъта. Стæй та фæстæмæ мæ зæрдыл æрбалæууыди урс тетрадь æмæ йæ дохтырæн дæр загътон, цы агуыр дтон уый.

– Йæ хæлафы дзыппы йын æй фенут. – Загъта мын уый.

Æрмæстдæр ныр фæкомкоммæ дæн Адгуры æфсæддон хæлафмæ, кæцийæн дыууæрдгæй дæр уыди стыр дзыппытæ мидæмæ хуыдæй æмæ æмдзæвгæты урс тетрадь дæр раст уым, галиуфарс дзыппы уыд.

Адгуры хæлафы галиудзыппы ссардтон мæнæн хорз зонгæ чи уыди уыцы урс блокноты, кæцы кæддæр нæ, фæлæ, бынтон хæрзæввахс рæстæджы дæр, хæсты агъоммæ, уыд урсхуыз. Уадидæгæн ын йæ сыфтæ рафæлдæхтон. Растдæр уыцы иунæг цырагъы бынмæ лæууыдтæн, кæцы уаты астæу, царæй бынмæ ауыгъд уыд æмæ йæ уый рухсмæ æнцонтæй бакастæн фыццаг фарсыл фыст мысинаг, кæцийæ Адгуры æмдзæвгæты æмбырдгонд райдыдта:

– «Гыцци амæй дæуæн арын дæ ном æмæ мæ лæвар у дæуæн, фæлæ мæ фæнды æмæ зонай, æз чысыл кæй нал дæн, байрæзтæн, стыр лæппу дæн æмæ мæ къухтæ æхсгæйæ сапонæй дæр пайда кæнын. Фæнды мæ уый дæр зонай, æмæ кæм фæнды дæр ма уон, уæддæр дæуæн иунæг уыдзынæн, уымæн æмæ йæ иттæг хоз зонын, цæмæй мæ алкæмæй фылдæр уæддæр ды уарзтай æмæ уарздынæ...»

САБИ КУЫ КÆУЫ

САКАНИЯ ГУНДÆ

Мæ 106-аздыд нанайæн дæргъвæтин æмæ цымыдисон цард уыдис. Уый алкæцы хæсты дæр бавзæрста, кæцытæ æрцыдысты ацы рæстæджы, фæлæ йæ æппындæр ницы бахъыгдардтой, цæмæй ацы цардмæ кастайд юмор æмæ уарзондзинадимæ.

Йæ райсом иу райдыдта иу арахъхы агуывзæ абхазаг чачайæ, ажбахъ-уатка, кæцы йæ ивтыгъта сæрмагонд энергийæ. Æмæ йæ кæй зæгъын хъæуы, чашкæ хъæбæр кофе æмæ сигаретимæ. Тамакойы аромат-иу æй уадидæгæн аздæхта раджы ивгъуыд заманы æвзонгадмæ.

Тамако фæздæгкæлгæйæ иу хъуыдыты ацыдис, йæ мысинæгты иу сусæгæй аны-гъуылди. Ам, Нирваны иу, йæхиимæ баззадис, ам уымæн никæй бон уыд йæ баджиз-дарын. Ам иу æргом кодта йæ царды театры æмбæрзæн, цыран æмрæстæджы сæйраг ролы æххæстгæнæг дæр уыд æмæ кæсæг дæр.

Иу хатт куы уыд уæд æй бафарстон: Нану, зæгъ-ма нын куыд у сæдæ азы фæстæ, цард куыд цæуы? Уый сабиау фефсæрмы ис æмæ кæуынмæ фæци. Мæ цæсты раз уый иунæг, урс тæхаг цъиу фестад, кæцы, цыма, кæмдæр арвмæ стахтис æмæ фæстæмæ ныкуы уал раздæхдзæнис зæхмæ.

«Мæ зæрдæ æрмæстдæр ууыл риссы, æмæ мæ карæн кæй ничиуал баззадис, кæцыимæ æргомæй зæрдæйæ-зæрдæмæ аныхас кодтаин. Æрмæстдæр мæ уыдон бамбар-дзысты æмæ мæм байхъусдзысты. Æнæуи та мæм, разæй æнхъæлмæ кæсы æнусондзинад... Стыр диссаг у, æмæ мæ цæрæнбоны аныгуылдыл бонтæ ноджы дæргъвæтин дæр сты, æхсæвтæ та – æнæкæрон. Æз бафæлладтæн цæрынæй æмæ æнхъæлмæ кæсынæй. Фæнды мæ æгомыгæй, мæхинымæр кувон».

Цалдæр боны фæстæ, сæумæраджы æртахтис урс цъиу æмæ стæй фæстæмæ атахтис. Емæ уæд уымæ атахтис мæ нанайы уд дæр, цыма никуы ницы æрцыд афтæ... Рацыдис цыдæр 106 азы ... Фæлæ æз мæхи хатын куыд чысыл саби, уымæ æнæгæсгæйæ, æмæ æз мæ царды фæндзай азы нымадтон...

Уыцы райсом сывæллон куыдта...

Зæронд куы амæлы, сывæллон кæуы...

Сывæллоны куыд. Вертолеты уынæр. Растдæр зæгъгæйæ, йæ базырты уынæр, кæцы вертолеты зынгхуссынгæнæн фестын кæны, æмæ кæцы иуыл хуыздæр æвзонг лæппуты æмæ чызджыты цæстыфæныкъуылдмæ фæтары кæны.

Цыма рæстæг æрлæууыд.

Афтæ мæм кæсы, 93-ы 14 декабры мæ зæрдыл æй афтæ бадардтон, æмæ ацы æнкъарынад æппынæдзухæй здæхтис фæстæмæ.

Ахæм узал мын уыд, æмæ нырма афтæ никуы суазал дæн. Мæлæт мæм хæрзæввахс æрбабырыд.

Хатын ын йæ узал улæфты. Афтæ мæм кæсы, цыма рæстæг æнусмæ мæ сæнтты баззадис. Фæндыд мæ рæстæджы фæстæмæ раздахын, цæмæй мæ сабибонтæм æрыздæхтаин. Уыцы дзæнæтон райсомы, кæцыран сабырæй цардтæн, æмæ дзы нæдæр хæстæй тæссаг уыд. Цыран уыди хуымæтæг цард, цыран дæ алчидæр уарзта æмæ дæм æнхæлмæ касти.

14-æм декабры фыццаг мит рауарыд, чысыл асалдис. Фæзынд æнæмбаргæ тасдзинад. Узалы æмæ туджы тæф, афтæ-ма ноджыдæр хæсты æмæ цæссыджы тæф. Райхъуысти хъарæггæнджыты зæрдæуынгæг хъæлæстæ... Саусыгъд мæрдтæ зынынц урс прастинаæтыл, куыд марды нывонды цырæгътæ. Æрдиаггæнгæ рыст... Æгъатыр рыст, кæцы куыд фæстагмæ сындæггай дур кæны адæймаджы. Зынг æмæ дон дæр сæлынц. Цæссыгтæ куы свæййынц туджы ртæхтæ, æмæ туг та цæссыгтæ. Цыран сатæг у зынг æмæ дон.

Цы фæивта ацы æнусондзинады? Ницы. Хæст нæ ивы йæ цæсгом, нæ исы

йæ цæсгомæй узал маскæ. Æнауæрдонæй ивы йæ конд. Æнæкæрон хæст. Æмæ йын кæрон æрцæудзæн?

Цхинвал. Хицауады хæдзар. Хæст.

Адæм æнхъæлмæгæстгæйæ нымæг кæнынц. Æнæныфсдзинады æнкъарынад рæзы, фæлæ йæ уæддæр кæронмæ нæ уырны, цыдæр ныфс æй ис. Гоймæгты уырны, цæмæй хæст нæ уыздæн. Фæлæ хæст никæй ницæмæй фæрсы. Уый свæййы æцæгдзинад. Æмæ ды мæт кæныс. Дæ къæхты бын судзы зæхх. Æмæ ды æвæндонæй свæййыс хæстон (тохгæнæг). Фæлæ ды иунæг нæ дæ. Дæ фæстæ дæ хæстæджытæ, дæ уарзон адæм, де 'ввахс хиуæттæ сты. Æмæ уыцы алцыппæтдæр, кæцы дæ царды мидæг уыдис. Цхинвалмæ æрцыдис «дунейы ирвæзынгæнæг», нæ «удты ирвæзынгæнæг». Шеварднадзе – рагзæгъæг. Йемæ æрхаста сабырдзинад. Æнхъæлмæкæсджыты къорд бахъæлдзæгис. Фæссивæд базмæлыд. Мæнмæ æввах æрбацыд мæ рагон æрдхорд Зыв-зыв. Уыцы минут уый уыди стайы хуызæн, æрмæст нæдæр хъулон уыдис æмæ йын нæдæр къæдзил уыдис. Уый дыууæрдæм кодта. Сыбыртт никæмæйуал хъуыст, æнхъæлмæ кастысты дарддæр цы уыздæнис, зæгъгæ. Æз бамбæрстон, æмæ Шеварднадзейы мæ хæлæрттæ амынæтæй акæнын-мæ кæй хъавынц, сабырдзинады амынæтæй... Цы сабырдзинад баныфсæ-вæрдта уый кæм уыди, цы фæцис?... Цалынмæ Шеварднадзейы æрцахсыныл хъуыдытæ кодтой, уæдмæ уый тыгуыр адæмы 'хсæнты абырыдис, абадтис йæ урс машинæйы æмæ æрбатыры.

Стæй кæмдæр иу сахаты фæстæ Цхинвалы æхст сытынг, æркалдтой бомбæтæ.

Стыр тасимæ хъуыды кодтон ууыл, æмæ цы 'рхæссы ацы дунемæ алы гоймаг æмæ цæимæ ацæуы. Фæндыдис мæ федтаин уымæн йæ сабибонты, федтаин ын йæ цæсгом, йæ цæстытæ, йæ ракаст. Фехъуыстаин ын йæ хъæлæс, йæ худын, йæ кæуын... Федтаин уыцы сылгоймаг, кæцы уымæн цæрæнбон балæвар кодта. Байхъуыстаин авдæны зарæг ын куыд кодтой. Мæн фæндыдис æрмæстдæр уымæн кувын, æмæ хуыцауæй куырдатон, цæмæй йæ фæстæмæ ссывæллон кæна, æмæ цæмæй мацы фыддзинад сараза. Цæмæй баззайа сыгъдæг удæй æмæ æнæаххосджынæй. Цæмæй мæдтæ ма куыдтаиккой уыдоны къухæй цагъд сабитыл, æмæ цæмæй сылгоймæгтæ сæ лæгты хæстмæ ма фæндараст кодтаиккой, иу ныхасæй ма хъуамæ уыдаид хæст. Вертолеты базырты уынæр... Æз уыдтæн æвдисæн ацы æбуалгъ трагедийæн, цыран сыгъд буæрттæ хуыссыдысты

урс прастинаэйыл, куыд бамынæггонд цыраегътæ...

Ныхасæй йæ никуыд бамбарын кæндзынæ уыцы рæстæджы цы æнкъардтай. Фырадыхдзинадæй мæ фæндыд æрмæстдæр хъæркæнын ацы æгъатыр-дзинады ныхмæ.

Æмæ ма абон дæр уыцы вертолеты уынæр зилы мæ фæстæ. Мæ зæрдæйы, мæ хъусты. Вертолеты уынæр... Уыцы егъау цæхæры Титан, кæцы æгъатырæй ныхъхъуыры йæхи хъæбулты дæр. Йæ пропеллерты уынæр, куыд нæмыг зæрдæйыл æмбæлы. Махæй алкæй зæрдæйыл. Хъæлæс, кæцы архайы скуынæг кæна ивгъуыды мысæн. Фæлæ уый, куыд мах, мысæны раз æдых у. Ивгъуыды гæнæн нæй æмæ ферох кæнай. Уый мах сындæггай куынæг кæны.

Саби куы кæуы – мæлы зæронд, Зæронд мидбылты куы худы – райгуыры сывæллон. Æмæ цæй тыххæй фæзыны ацы дунемæ?!

Кувæм ын, цæмæй сабырдзинадимæ фæзына.

ФÆСТÆМÆ АЛÆУУÆН НÆЙ...

ТЪЕРАШВИЛИ ТАМАРÆ

*Хæсты иуæй-иу сæйраг фæстиуæг уый мидæг ис,
æмæ адæймæгтæ, куыд фæстагмæ,
хъайтардинадыл сæ зæрдæ сивынц.
К. Воннегут*

Æхсæз азы размæ тыхджын рынчын фæдæн. Дохтыртæ махмæ æвæрæз сты. Уый къаддæр хауы сæ курдиатмæ, хъуыддаг уый мидæг ис, æмæ уыдон, не сты сæ рæстæгæн иуыл хуыздæр продукт. Фæлæ, уый уавæры мидис нæ ивта. Уыдон, сæ бон цы уыд уымæй архайдтой, мæн фервæзын кæныныл, фæлæ нæ зыдтой, куыд ...

Мæ мад æнкъардæй сæ фарсмæ лæууыди æмæ йыл бонæй бонмæ йæ æнæныфс-дзинад тых кодта...

– Æнæмæнгæй йæ хъæуы баулæфын, – иунæг иу рецепт уыд, кæцы иу мын æрвылхатт йæ визиты фæстæ рафыста дохтыр, афтæ, цыма мæ уый æнæмæнгæй фервæзын кæндзæнис. Ахæм моментты иу æнæсымæй мæ цæст дардтон мæ мадмæ, кæцыйæн ацы ныхæстæ, уымæн рахæсгæ тæрхонау хъуыстысты.

Уыцы периоды мæ иуыл уарзондæр ми уыд фынæй æмæ фынтæ уынын. Фыны мæ бон уыд цæуын кæдæм фæнды дæр. Мæнæн бантысти континенты æппæт ныгуылæйнаг хайыл æрзилын, æмæ, фæстагмæ бахаудтæн Анкор-Ватмæ, фæлæ, мæм уыцы рæстæгмæ фыны дæр цымыдиссаг нал кастис уый. Уыдтæн Африкæйы, цыран раздæр цардтæн. Æнæниз æмæ æвзонг, даргъæнгуылдзон негыр ус уыдтæн. Фыны иу арæх уыдтон мæ къухты. Уыдон уыдысты тарморæхуыз, армы тæпæнтæ та, цыма, мелæй æмбæрзт уыдысты. Амæй дарддæр ма, цыдæр горæты дæр уыдтæн, нæ бынæтты, Кавказы. Денджызты 'хсæн. Æрмæст æй æз нæ хъуыды кæнын, æмæ ахæм горæт дунейы картæйыл искуы ис æви нæ. Мæнмæ гæсгæ, уым алцыдæр æндæрхуызон уыд – горæттæ, бæстæтæ.

Иу хатт та уынын фын... Рахызтæн нæ хæдзары авгæй арæзт балкъонмæ

кæртмæ акæсынмæ. Цæмæндæр дзы иу рудзынг æвзæр æхгæдта, тыххæй ма хæцыд æвдузæныл. Æз æм æввахсдæр бацыдтæн, фæлæ рудзынджы тыххæй нæ, уырдыгæй мæм зындис цыдæр æнахуыр диссæгтæ. Рудзынг æрмæстдæр ацы æнахуыр диссæгты разуацхæссæг уыд ... Рахизырдыгæй цæгат горизонтыл сырды силуэт нывгондæй зындис, кæцы тынг уыди домбайы æнгæс. Силуэт тар-зынгхуыз уыд, æвæццæгæн уый тыххæй, æмæ йæ фарсмæ... хур ныгуылдис. Куыд диссаг у! Уый бахизы уырдаем, кæдæм ма хъуамæ бахиза... ай нывы ноджы тыхстдæрæй 'вдыста. Куыд фæстагмæ силуэтыл фæзынди чысыл фæныкхуыз змæлгæ тæппытæ. Цыма æхсынчъытæ гæппытæ кодтой домбайы барцыл. Æхсынчъытæ афтæ тагъд фылдæр кодтой, æмæ цасдæр рæстæджы фæстæ, ныв горизонтæй райдыдта змæлын горæтырдæм. Æхсынчъытæ домбайы барцæй горæтырдæм гæппытæ кæнын райдыдтой æмæ горæтмæ баввахсгæнгæйæ стыр егъау æфсæн драконтæ фестадысты. Уымæ гæсгæ, ахæм дракон иу гæппæн дыууæ кæнæ æртæ кварталыл хызт. Æрвхуыз-æвзистхуызæй æрттивгæ сæ згъæрхæдон æви сæ царм, кæцы фылдæр згъæрдоны æнгæс уыди, ирд контраст арæзта горæты сабыр нывмæ. Уыдон нæ уыдысты æмхуызон, уый æз федтон, арвæй комкоммæ горæтмæ куы æркалдысты. Иутæн дзы уыдис сыкъатæ æмæ даргъ ныхтæ æмæ ссыртæ, иннæтæ сæ цыбыр базыртимæ арвыл ратæх-батæх кодтой. Бынæй зындис, куыд калдысты горæтыл къæвдайы хуызы. Сæ иу ратахтис рудзынджы фæрсты. Ацух-мухтæ кодтон, фæлæ уайтагъд фæстæмæ мæ бынаты алæууыдтæн æмæ кæсын. Сабитæ. Бынæй нæ корпусмæ æввахс хъазыдысты сабитæ. Нæ бирæуæладзыгон хæдзар уынгыл фæстаг уыд, дарддæр уыдысты иууæладзыгон сæрмагонд хæдзæрттæ. Иуы кæртæй дзы хъуыст сабиты хъæлæба. Тасдзинады æнæсфæразгæ æнкъарынад! Цыдæр скъуыддзагонд æрцыд, цæмæй ахæм цауы уый мæнæн иттæг стыр стрес уыди. Райхъал дæн. Катайæ дзаг æрхæндæг уæззау æнкъарынад мыл фæтых, куыд кинонæ бакасты фæстæ.

Фæстаг мæйты дæргъы мæ зонд æрцахуырис реалондзинадмæ сындæггай здæхын. Райдыдтон хъал кæнын æрæгмæ. Мæ сахат схæццæ. Цæуын никуыдæм хъуыдис, æмæ мæнæн мæ бон уыдис фыны уыдтаин алцыдæр зæххыцъарыл, 24 сахаты дæргъы суткæйы, бахæрын дæр æмæ туалетмæ ацæуын дæр мæ нæ рох кодта.

Туалетмæ цæуын дæр мæнæн сси фæстаг рæстæджыты ирхæфсæны ми, уымæн æмæ мæ чидæр хъуамæ акодтаид уырдаем, æмæ уый тыххæй æнæхъæн боны дæргъы, фактивонæй, иунæг иу змæлыны æвдисæг уыд, кæцы мæнæн уыдис ирхæфсæн. Уæдæ афтæ. Афтæ сахуыр

вæййы адæймаг ног, арæнгонд тыгъдадыл. Æз райдыдтон цъус кæсын. Мæ цæстытæ иу уайтагъд афæлладысты, цалынмæ иу чиныджы мидис рахатыдтæн уæдмæ. Чингуыты дæр, «Сабиты дзуарон балцæй», дарддæр, иннæты мæ мад фæстæмæ полкæтыл сæвæрдта.

Уыцы райсом мæ мад æрбахызтис цыдæр сабыр æмæ хъæлдзæгхуызæй. Æз æрынкъард дæн уый фенгæйæ, уый тыххæй æмæ йæ цыдæр ныфс кæй бацыдис. Йæ цыбыр æлвыд урсдзыккутæ йын йæ ных æмбæрзтой. Фæлмæн цæстæнгас ын уыд. Фæлæ, йæ цæстыты цæхæр уайтагъд фæтары, куыддæр мæм æрбакастис æмæ мын федта мæ æдзынæг хуыз.

– Раджы райхъал дæ?

– Ойы, – фæсайдтон æз ...

– Цæмæннæ мæм фæдзырдтай, дæхи куыд хатыс?

– Кæсгæ кодтон æмæ, – загътон æз цымыдисæй. Уый тыхсын кодта, цæмæй æдзухæй – цыдæрхуызон æдзынæг кæй уыдтæн. Уый тарстис, уымæй, æмæ, иу хатт ацы уавæры куы баззайон. Уый тыххæй мæ алы фезмæлд дæр, цыфæнды чысыл куы уыдаид, уæддæр дзы ныфс уагъта, æмæ æппæт йæ тыхтæй архайдта ууыл. Мæхицæй мæ удхæссæг уыдтон, йæ зæрдæ йын кæй риссын кодтон. Йæхи мидæг тох цыдæрхуызон гротескон ахаст иста. Уый бадтис мæ фарсмæ, цæуылдæр-иу ныхас кодта æмæ хаттæй-хатт йæ цæстытæ цыдæр цинхуыз цæстæнгас æвдыстой. Катай æмæ мыл иунæгдзинад æфтыдис. Ацы моментты – иу уый уыдис рынчын. Ацы æнахуыр диссаг, йæ цæстыты æнахуыр æртывд, æндзыг кæнын...

Уый йæхицæн нæ дæтта ивгъуыды мысинæгты аныгъуылыны бар. Æрвылхатт дæр изæрæн ныуадзы исты хъæлдзæг истори. Чысыл æна хуыр. Тыххæлдзæг дзи над алыхатт дæр ахæм зынтæй уад, æмæ иу рагацау цæттæ уыд, иннæ радзырды райдайынмæ. Æз æм хъуыстон æмæ иу зæрдиагæй худтæн, æмæ йæ ныфсытæ чысыл фылдæр кодтой.

Уыцы изæр мæ мад куыстæй æрбацыд иннæ хæттытæй фæстæдæр. Æрмæст йæ къахы дарæс феппæрста тагъд-тагъд, æмæ лæф-лæфгæнгæйæ комкоммæ æрбахызтис мæ уатмæ...

– Ма, салам! – фæндыд мæ йæ фæсайын. Фæлæ, фæстаг мыр мæ хъуыры æрбайсæфт. Цалдæр мæйы дæргъы йын фыццаг хатт федтон йе ‘цæг хуыз. Фыртагъдæй уый ферох йæ раздæры хуыз райсын, æмæ раргом йæ

фырфæлладдзинад. Йе 'нæрынцой цæстытæ иуылдæр агуы рд то й, цæ уы л æр урæдта икк о й сæ каст, цахæмфæн ды иллюзийыл дæр, фæлæ йæ нæ ардтой. Йæ тыхст змæлдтытæ æмæ йæ арæх улæфт æррайы хуызæн уыд. Уыцы моменты æз баззадтæн иунагæй. Уый æрбахызтис йæ мидбылты тыххудтгæнгæйæ. Йæ цæстытæ фырфæлладæй тарытæ кодтой. Улæфт ын нæ фаг кодта, фæлæ архайдта, йæ алфæмблайы тыхстызмæлд ма кодтаид, тарстис уæлдæфы уæлдай фезмæлын кæнынæй, цыма уый гæнæн уыд, æмæ ме 'нæниздзинадыл бандæвтаид, уыйау.

– Ох, тагъд кодтон ...

– Цæмæн? – нал фæлæуыдтæн æз.

– Æнæуи мын бирæ куыст æрæмбырдис, афæдзы кæрон у æмæ хыгъд хъуамæ æрцæт тæ кæнон æмæ уый тыххæй...

Мамæ! Æз нæма мæлын! Ам дæн æмæ – удæгас дæн!

Уый мæм афтæ æрбакастис, цыма мæ ныхæстыл нæ баууæндыдис.

– Мæ чызг, уый цытæ дзурыс?!

– Æгъгæд у! Кæд дохтыртæн нæу сæ бон баххуыс кæнын, уæд æгъгæд у æфсон кæнын, цæмæй алцы дæр хоз уыдзæнис...

Хъуыды йæ кæнын, æмæ архайдтон, цæмæй сабырæй ныхас кодтаин. Æмæ мын алцæмæдæр уыдаид ахæм ахаст. Фæлæ тыхджын кæй тыхстæн, уымæ гæсгæ мæ ныхæсты ризын райхъуыст. Уый нындзыг. Ныфссастæй, йæхи нал баурæдта æмæ скуыдта.

Фæлæ мæ уый нæ баурæдта. Мæ хъæлæс фæбæрзонддæр кодтон æмæ йын комкоммæ, æххæстæй загътон мæ ныхæстæ. Афтæ мæм касти, йæ цæс сыгтæй тынгдæр æхсызгон уымæн ницы уыди.

– Ды æппæт ацы рæстæджы дæргы цæргæ нæ кæныс, нæ йæ æмбарыс?! Цас фылдæр сайыс дæхи, алцы дæр хорз уыдзæнис, зæгъгæ, уыййас дын фыддæр уайы бонæй бонмæ. Кæд æмæ дæ уырны, фæхуыздæр уыдзынæн, уæд мах хъуамæ исты саразæм. Фæлæ уый бæсты ды æрвыл райсом æнхъæлмæ кæсыс диссагмæ, цæмæй æз къахыл слæудзынæн æмæ алцæмæн дæр æрцæудзæнис кæрон.

Мæ ныхас хъуыст сабырæй...

– Æмæ мæнæн цы мæ бон у саразын?

Ацы фарст мæм тынг хъыг фæкаст.

– Сымах фæлтæр у бынтондæр æгуыдзæг, æнæуырнон æмæ цъагъарон!

Æддаг уавæртæм гæсгæ схъомыл стут тас æмæ коммæгæсдинады. Мæн тыххæй дæр афтæ хъуыды кæныс. Зоныс, цæй тыххæй уыдис хæст, цæмæн фесæфтай дæ фыдæлты бынат, де ‘взонгад?! Уымæн æмæ уын амыдтой, цæмæй сымахыл уæлейæ бакой кæндзысты. Æмæ кæд афтæ нæ уа, уæддæр ницы кæны. Сæйраг у йæ басусæг кæнын æмæ æнхъæлмæ кæсын. Чизоны, æмæ фыддæрдæр ницыуал æрцæуа. Кæд фæйнæрдыгæй иуылдæр дзурынц, хæст дам уыдзæнис, сымах уæддæр цыдæр ныфс ис, ома дам, чизоны мах нæ бахъыг дара.

Чизоны, æмæ де ‘фсымæрмæ нæ баххæсса, фæлæ йæм уæддæр баххæссыд æмæ уый фыртæсæй æхсын райдайы калашникæй йæхи фервæзын кæныны ныфсæй. Æмæ дзы хай дæр куыннæуал аззади, уæддæр афтæ хъуыды кодтат, куыддæртæй дам æй бафæраздыстæм. Æмæ йæ бафæрæзтам... Иннæ хаттмæ.

– Ныр уымæ æнхъæлмæ кæсыс, цæмæй дын æз дæр фæразинаг кæй дæн. Уымæ æнхъæлмæ кæсыс, цæмæй цы гæнæн ис уымæй тагъддæр æрцæуа, цалынмæ ма дæбон у быхсын... Ды та цæттæ дæ, бафæаразай алцыдæр! Мæн цæрын фæнды, æмæ цалынмæ ам дæн...

Ныссабыр дæн. Уый тых мæм нал уыд æмæ скуыдтаин. Хуыцауыстæн. Уыцы моменты цæттæ уыдтæн мæ уд сисынмæ! Маст æмæ мын хъыгдзинад иумæ лæвæрдтой тых! Фæндыд мæ алкæуыл дæр хъæр кæнын, ныууигъын уыдон. Цæмæн сфæнд кодтой рæстæгæй раздæр сисой сæ къух!

Мæ мад джихæй каст æмæ куыдта. Куыддæр цъус фæсабыр, афтæ æрбадти сынтæгыл æмæ йæ къух мæ къахыл æрывæрдта. Ацы моментмæ æз кæддæриддæр æнхъæлмæ кастæн. Хостæ дын куы нæуал æххуыс кæнынц, уæд ма æнхъæлмæ кæсыс къухæй февнæлдмæ, куыд панацейы.

– Дæ мадыфсымæр ацыд, уый уырныдта йæхи хæст, уырныдта йæ æнæхъуаджы кæй нæ тох кæны, идейæйы тыххæй. Æвзæр у æви хорз, уый тыххæй фæмард æви æнæуи истæй тыххæй – ничи йæ зоны. Ничи

мын æй бамбарын кæндзæнис, цæмæн мæлынц иутæ, æмæ иннæтæ та цæрынц бирæ рæстæг. Хорз æдæймæгтæ куы цæриккой бирæ рæстæг æмæ æвзæр адæм та куы мæликкой – уæд банымадтаин, æмæ дуне сонты бын фææци, зæгъгæ. Уымæн æмæ нæ вæййы хæрзтæ æмæ æвзæртæ. Алчи дæр адæймаг у. Уый тыххæй нæй гæнæн зæгъæн, хорз у æви æвзæр, иутæ хæсты æвзонгæй мæлынц, æмæ иннæтæ та – хъарм уæтты, фырзæрондæй. Махæн ма уый баззадис, фæкæуæм сыл, мах нукуы стæм цæттæ сæ ауадзынмæ.

Йæ мæт æмæ йын цыдæрхуызон сабион бакаст ноджы фылдæр лæвæрдта цыдæр æдылыгонд хуыз. Йе 'взонгад йæ зæрдыл æрлæууыдис, хъæуы куыд баззадис уый, йæ нанама хæсты райдайыны размæ, йæ ныхæстæм гæсгæ уымæн, уæд уыдис перспективæ Будапешты йæ ахуыр адарддæр кодтаид.

Уый цалдæр хатты радзырдта ацы цауы тыххæй. Августы мæй фæуд кодта. Уый æрмæст 19 аздыд у æмæ йæ ныййарджытæй дард сæрибар æмæ уæгъдибар студентон цардмæ æнхъæлмæ каст. Æмæ æваст – хæст! Ууыл хъуыдытæ гæнгæйæ, цæмæй йæ хæлæрттæ, кæцытæн къаддæр перспективæтæ уыдис, æмæ гæнæн уыд сæ ахуыр æппындæр нæ адарддæр кодтаиккой, ахæм хъуыдытимæ æрæнкъард ис. Уымæй дарддæр ма, гæнæн уыдис æмæ, хъæуæй дæр ма раирвæзтаид, цыран æфсæдты базæ уыд æвæрд æмæ кæцыимæ хъавыдысты схæцын. Уымæй нукуы ферох уыдзæнис уыцы базæйæ иу офицер, кæцы йæм йæ сыгъдæг æрвхуыз цæстытæй рæстмæ нæ каст. Цы уыди уый? Æртхъирæн? Кæнæ та чизоны йæхи тарст цæстæнгасы æндæрг федта æвзонг офицеры цæстыты? Уый алцыдæр æцæгдзинады моментæвдисæг у, бамбæрста йæ цы уыди уæд уый – реалон тæссагдзинад, æви хисæрмагонд тас? Ацы фæрстæйæн дзуапп бæрæг кæны хæсты йæхи дæр.

Уый æрмæст 19 аздыд уыд æмæ йæ цæрын фæндыди, куыд мæнæ ныр, афтæ. Ахуыр кæнын, цардæй райын, æмæ уый бæсты æбæрæгдзинад хъæуы. Уымæй дарддæр ма, уый фехъуыста, æмæ йе 'мбал æфсадмæ бархийæ кæй ацыд æмæ уымæй уæлдæфы стыр къæйдуртæ æрзæбултæ сты, кæцытæ цæттæ уыдысты удæгасæй йæ сæ быны акæнынмæ.

Уый сабийæ ахуыр кодтой, цæмæй нæлгоймаг хъуамæ уа хъæбатыр, фæлæ уый та фæндыдис, фæлтау уыдаиккой тæппудтæ, æрмæст базадаиккой удæгасæй. Уый тыххæй уый дæр цæттæ уыд сæ фарсмæ æрлæууыдаид. Уый тæрсын кодта уыцы хъуыды, æмæ йæ искуы куы бахъæуа йе 'мбæлттæй

кæцыйдæр ингæныл дидинджыты æривæрын. Ахæм моментты уымæн йæхи фæндыдис уыдаид нæлгоймаг, цæмæй уыдоны бахъахъæдтаид фыдбылызæй.

Уыцы æхсæв уыдис тæссаг. Мæ тæвд æсхызтис. Райдыдтон сæнттæ цæгъдын. Фыны уыдтон хæхтæ, цъæхæй æмбæрзтæй. Мæхи уыдтон æнæнизæй, цыма къахвæндагыл фæцæуын, фæлæ иу куыддæр фезмæлыдтæн æмæ иу акъахдзæф кодтон, афтæ иу мæ алыварс алцыдæр райдыдта змæлын, цъæх кæрдæг кæлмытау фæйнæрдæм бырыдис. Æз тарстæн къахæй сыл ма ныллæууон, уыдон уыдысты алы ран æмæ мæ фезмæлдимæ уыдон дæр змæлыдысты. Кæлмытæ, алыран кæлмытæ.

Æз февзæрдтæн кæмдæр хæдзæртты æмæ уынгты астæу, цыран зындис æмæ уыд удæгас ситуаци. Пырх уынгтæ æмæ хæдзæрттæ. Дыууæрдæм кæнынц адæм. Мæ фарсмæ лæууыд пырх хæдзар, цыранæй алцыдæр зынд æддæмæ. Цæмæндæр мæ цæстыты раз февзæрдис найæнуат, æнæхъæнæй æмæ æнæзианæй. Иннæтæ иуылдæр уыдысты цъæл æмæ пырхытæ. Æваст найæнуатæй йæ сæр радардта сылгоймаг, уый фæстæ фæзынд йæхæдæг дæр кондæй, фæлæ иуылдæр сапонæйдзаг. Сапон йæ уæлæ ныххус ис, кæцы йæ тынг хъыг дардта, йæ алы фезмæлдимæ йæхи æнцъылдтытæ кодта, йæ царм кæй æрбалвæсти уый тыххæй.

– Мæнæ! – Йæхи рæстытæ кодта уый, – фæндыд мæ мæхи анайын, хæстмæ мæхи æрцæттæ кæнын...

Ацы ныхæстæм хæдзары къуымæй рахызтис лæг æмæ схъæр кодта: «Ам «хæсты» кой чи скодта. Лæугæ!». Æз андзыг дæн. Найæнуатæй рахизæг сылгоймаг дæр.

– Бынатæй ма фезмæл! – загъта лæг, йæ уæлæ урс майкæ «алкоголичкæ» æмæ нæм хæцæнгарз ныддардта. Кæрæдзийы фæстæ нæ слæууын кæнын кодта æмæ нæ йæ разæй скодта нæ къухтæ хæрдмæ сдаргæйæ. Фæлæ цæмæндæр мæнæй не ‘рдомдта, цæмæй мæ къухтыл схæцыдаин, цыма мын нæ дæр уыдис къухтæ, нæ сæ хатыдтæн фыны.

Чысыл куы рауадтæн, уæд æм фæстæмæ фездæхтæн æмæ йын йæ хæцæнгарзыл мæхи ныццавтон. Дзуаппæн уый цыдæрхуызон æнарæхстæй райдыта хæцæнгарз йæхирдæм ласын. Ацы сценæ уыд, растдæр уый æнгæс æмæ дыууæ сабийы куы фæхыл вæййынц хъазæны тыххæй æмæ йæ алчидæр йæхирдæм куы ивазы. Кæцыдæр моменты хæцæнгарз мæ

къухтæй феуæгъди, уый фæцырд ис, фæрсырдæм агæпп кодта æмæ фехста. Йæ цъæх цæстытæ цæхæртæ калдтой, æртæ æхсты фæкодта хæцæнгарзæй. фæлæ, куыддæр нæмгуытæ атахтысты афтæ кæмдæр тыгъдады æрбатыры сты. Æмæ нæ алфæмблайы алцыдæр ныссабыр. Нæмгуытæ, куыд мæнæ æрсабыргонд исты, афтæ мæм æрбаввахс сты æмæ уæззауæй зæххыл æрхаудысты. Æз бынмæ æркастæн. Зæххыл лæууыд найæнуатæй рахизæг сылгоймаджы мардбуар.

Бон нæма уыдис, мæ фыдфынтæй куы райхъал дæн. Уыцы æлгъаг æнкъарæн хатыдтæн, нырма мын алцыдæр кæй уыд бафæразинаг. Сылгоймаджы мардбуар мæ зæрдыл æрбалæууыдис æмæ йæ бамбæрстон, никæдæм ис фæстæмæ алæууæн...

СЫРДДОНЦЪИУ

ХИДЕШЕЛИ МАРИАМ

Уæлдæф сыгъд резинайы тæфæй уыд йедзаг.

– Æз бадын хæдзары бахизæны асинтыл æмæ мæ хъус дарын уыцы хъæлæстæм, кæцытæ хаттæй-хатт райхъуысынц дыккаг уæладзыгæй.

– Мæ мадыфсымæр хъусы рацимæ æмæ æз цæмæндæр æнхъæлмæ кæсын, ныр уый рахиздзæнис æмæ мын зæгъдзæн, зæгъгæ, дам, хæст фæцис.

Ныртæккæ мæнæн уый тынг æнæмæнгхъæугæ бæрæгдзинад у. Нæ зонын, цæмæн у уый афтæ нысаниуæгджын. Бæрæгдзинады цауы та, цы рцыди, уый нæ фæивдзынæ. Фæлæ мæнæн уый тынг нысаниуæгджын у. Мæ къæхты бынмæ кæсын æмæ хъуыды кæ-нын, раздæр куыд уыдис, афтæ ницыуал уыдзæнис. Мæ къæхтыл конд ис урс кроссов-кæтæ, кæцыты балхæдтон ивгъуыд мæйы æмæ сæ мæ зæрды нæ уыд скæнын скъолайы ахуыры райдыдмæ, фæлæ ныр хъуыды кæнын – хæсты фæудмæ æнхъæлмæ кæсыны аккаг у?

– Ма бад асинтыл, – разылдтæн æмæ уынын мæ мадыфсымæр Бирагы цъæх цæстытæ.

Йæ къухы ис карабин æмæ дæлæрдæм фæцæуы, – асин узал у, ных уыдзынæ узалы, – йæ мидбылты мæм бахудтис æмæ мæм уыцы минут фæзындис иллюзи, цыма уый уыцы æбуалгъ æмæ тæссаг дунемæ нæ, фæлæ хиирхæфсынмæ цыдис, йæ хæлæрттимæ бæгæны нуазынмæ, – æмæ изæры фæстæмæ æрбаздæхдзæнис, йемæ æрбахæс дзæнис æрыскъæфты къалати æмæ иумæ фæныхас кæндзыстæм райсоммæ.

– Гъей, – уый æрлæууыд дуары ахизæны æмæ мæм разылди, – уæздандзинады тыххæй, афтæ уæддæр сараз, цыма мæм хъусыс! – æз æм мæ мидбылты бахудтæн дзуаппæн æмæ мæ бынатæй сыстадтæн, уый та мæм йæ цæст æрныкъуылдта æмæ загъта:

– Фенынмæ уал, Заринæ! – æмæ фæаууон, мæнæн ма йæ карабиныл мæ цæст схæцыд æмæ йæ фæстæ ралыгътæн, фæлæ уый Шамилы машинæйы сбадт æмæ ацыдысты. Цæмæндæр мæ фæндыдис фæхъæр æм кæнон, цæмæй Æхсар, мæ хистæр æфсымæр, нæ йын бантыстис йæ хæцæнгарзы хорз ныссыгъдæг кæнын æмæ йын афтæмæй ахæссæн нæй гæнæн. Фæлæ мын не ‘нтысы ацы ныхæстæ зæгъын – цыма къуыбар фæбады мæ хъуыры æмæ, цыма фæхуыдуг уыдзынæн.

– Заринæ! – балкъоныл лæууы нана, фæлмæцыд æмæ фæлладæй.

– Хæдзармæ рахиз!

– Бæргæ мæ нæ фæндыдис мидæмæ бахизын, фæлæ цы гæнæн уыд, мæ сæр разыы тылд бакодтон æмæ схызтæн уæлæмæ.

Æхсар бады фынгы цур æмæ зæронд газеты йæ къухты разил-базил кæны.

– Уыдис фæллад æмæ фынæйхъæлдзæг, кæд иу изæры раджы схуыссыд уæддæр. Иуæй-иу хатт æм куы кæсын, уæд æй нал базонын, уый иу раздæр иуылдæр уыдис хъæлдзæг лæппу, иуылдæр ныхас кодта, фæлæ ныр йæ дзыхæй хъыпп-сыпп нæ хауы, фæстаг рæстæджы цыдæр нымдзаст вæййы хъуыдыты ацæугæйæ, мах хатгæ дæр нæ кæны, цыма уым йæ цуры дæр не ‘стæм.

– Мæ мадыфсымæр ацыдис.

– Цавæрдæр нымæг хъæлæсæй ын дзурын æз æмæ йæм мæхи баввахс кодтон, фæлæ мæм Æхсар рæстмæ дæр нæ кæсы, йæ цæстæнгас æндæрырдæм аздæхта.

– Зонын æй, – узал дзуапп мын ратта Æхсар, æмæ та æз дæр хатын уыцы къуыбары, кæцы, цыма, фæстæмæ мæ хъуыры ныффидар.

– Цæмæннæ йæ фæрсыс, кæм фесæфы? Уый хуыздæр нæ уыдзæн уымæй, йæ кæрцмæ йын æнæхъæн сахат джихкаст кæнынæй?

- Мæхи æруагътон йæ размæ, фæлæ мæм уый кæсгæ дæр нæ кæны.
- Мæнæн уæлдай нæу.
- Уый афтæ нæу! – архайын, мæхирдæм æй ракæсын кæнон, фæлæ æнæхъуаджы.
- Æрмæст та, еныр ма райдай зонд хæццæ кæнын дæ ныхæстæй, æмæ дам нæм хæст цæуы...
- Уый æваст амæсты, фестад йæ бынатæй фынгмæ йæ газет бап пар гæйæ.
- Æмæ махмæ æцæгæйдæр хæст ис!

Хъæр кæнын æз æмæ мæ бынатæй рагæпп кодтон.

- Куыд нæ йæ æмбарыс, æмæ раджы уыдзæн æви æрæгмæ, мах иуылдæр уæддæр ныццагъды уыдзыстæм!
- Йæ хъæлæсы уыйас маст æмæ хæрам уыд, æмæ мæ фæндыд мæ хъустыл мæ къухтæ амбæрзын.
- Уый афтæ нæу, нæ, афтæ нæу... Ма дзур афтæ, зæгъгæ!
- Хъæр кæнын æмæ йæ хатын, чысыл ма æмæ скæудзынæн æфхæрд æмæ фыррыстæй.
- Уый рæстæгмæ гæсгæ у, Заринæ! Иу бон раздæр уыдзæнис, æви иу бон фæстæдæр, уымæй уæлдай нæй, мах уæддæр амæлдзыстæм ацы æлгъыстаг зæххыл, цыдæр гуылмыз идеалты бахъахъхъæныны фæдыл, кæцытæ сæ мидисмæ гæсгæ хъæугæ дæр никæй кæнынц!
- Æхсар мæм æрбакастис, æмæ мыл ацы ныхæстæ карды рæхуыстау калы
- алы рæхуыст дæр æнкъарын мæ буарыл.
- Нæйы! нæйы! – удуæлдайæ тилын мæ сæр.
- Уый афтæ нæу, зæгъгæ, мах нæ...

– Æгъгъæд у ацы æвзонгадон максимализм, кæрон иуылдæр иухуызон у. Фæнды дæ зонай, кæй фарс хæцын ацы æлгъыстаджы хæсты? Никæй. Иуылдæр æмхуызон сты. Иууылдæр. Алчидæр сæ адæймаджы марынмæ цæуы, æмæ уæдæ мæнæй дæр мацæмæ æнхæлмæ кæс...

– Фæлæ йæ ныхас кæронмæ нæ фæцис, уæдмæ йæ мад рахызтис уатæй цæссыгкалгæйæ æмæ къухтæ ризгæйæ.

– Æхсар! – уый архайдта ныххæцыдаид ын йæ уæхскыл, фæлæ ме ‘фсымæр нанайы къухтæй йæхи атыдта æмæ дуарырдæм йæхи сарæзта. Нана йæ фæсте рацыдис.

– Ды та кæдæм?

– Никуыдæм. Чысыл уæлдæф аныхъхъуырон.

– Цыбыр дзуапп ын ратта уый.

– Дард ма ацу, тæссаг у... – удуæлдайæ йын лæгъстæ кæны, фæлæ йæм фæстагмæ йæ хъæлæс нал хъуыст. Æхсар ахызтис æмæ ацыдис.

– Уый афтæ нæу... – фидарæй дзурын æз.

Нана мердæм æрбаздæхтис, фæлæ мын ницы дзуапп кæны.

– Уый афтæ нæу! – сфæлхатт та кодтон æз.

– Цай дын æркæндзынæн, – нана ницы сдзырда, бахызтис хæдзармæ, ныууагъта мæн иунæгæй уыцы æбæрæгдзинадимæ, кæцы цыма мæ сæрмæ ауыгъд у æмæ мыл уæз кæны. Нæ, нæдæр тас æнкъарын, удуæлдайдзинад, æрмæст, мæхицæн æнæмæнг хъæугæ у, цæмæй ацы æппæтæн кæрон æрцæуа, фæуа.

Комкоммæ фæуæд.

Фæлæ афтæ тагъд ницы фæуд кæны, æмæ хæсты рæстæг дæр нæ цæуы. Мæ мадыфсымæры кæрц фæстæмæ уыцы бынаты ауыгъд ис, цы ран æй ныууагъта.

– Æз рæстæгæй рæстæгмæ йæ цуры алæууын æмæ йæм бирæ фæкæсын. Нæй, уый фæстæмæ нæма æрбаздæхтис, нæ сæрмæ хæдтæхæджы

уынæр райхъуы-сы, фæстагмæ йыл хъус ахуыр кæны, фæлæ алкæмæй тæссагдæр у уый.

– Фæстæмæ та хæдзармæ бахизæны асинтыл бадын, уæдмæ ме ‘фсымæр дæр æрбаздæх тис тезгъойæ, – фæстаг рæстæджыты мах нал фæныхас кæнæм, куыд раздæрау.

– Ногæй та ам бадыс? – бафарста мæ Æхсар, æз мæ сæр банкъуыстон дзуап пæ н . Уый мæ фарсмæ æрлæууыд æмæ мæ бафарста:

– Нæ мадыфсымæр нæма æрбаздæхтис?

– Ныр та йын нæйы бæсты банкъуыстон мæ сæр. – Ам бирæ ма баззай, нана та маст кæндзæнис, – уæлæмæ схызтис уый æмæ дæм æнхъæлмæ кæсы.

– Алания фембылды ис!

– Уый æваст фæлæууыд йæ мидбынаты, æмæ мын фæстæмæ æнæракæсгæйæ загъта.

– Зонын æй.

– Хъуыды кодтон, зæгъын дæ бацымыдис кæндзæнис, ацы хъазтмæ ды кæй нæ бахаудтæ. Дзурынц, ницы уадиссаг дам ахъазыдысты... Тагъд-тагъд ын дзурын, цæмæй цалынмæ ацæуа, уæдмæ йын сæ радзурон иуылдæр хъазты тыххæй, Аланийы фембылды тыххæй, – фæлæ уый уæдмæ уæлæмæ схызтис.

– Мæнæн дам уæлдай нæу.

– Цыбыр дзуапп мын ратта Æхсар æмæ дуар йæ фæстæ рахгæдта.

– Æцæг..?

– Тыххæйты ма сабырæй райхъуыст мæ ныхас афтид тыгъдады, фæндыдис мæ байæфтаин æй, кæнæ та ныцъцъæл кæнон уыцы дзæггæйлаг дуары, фæлæ растынмæ куыд хъавыдтæн афтæ уынын, æмæ...

Мæ къахыл бады сыррдонцъиу. Æгасæй йæхи скъутъитæ кодта, раст цыма, хъызт зымæджы. Сырддонцъиу бадтис мæ урс крассовкæтыл, æмæ йæм тæхыны фæнд нæ дæр уыд. Æз æм æргуыбыр кодтон æмæ йæ арæхстгай мæ къухмæ систон. Уый ныхмæ нæ лæууыд, нæдæр атæхынмæ тырныдта. Æз æй сабыргай мæ уадулмæ æввахс бахастон æмæ йын йæ чысыл сæр мæ былтæм æрбалхъывтон – уый дæр тарст у.

– Ам кæцæй февзæрдтæ, мæ чысыл хур? Ды дæр ыл никуыд ахуыр кæныс ацы хæдтæхæджы уынæрыл?

– Фæстаг фразæйыл мæ хъæлæс нал райхъуысы æмæ сыбар-сыбургæнгæ цадæггай ахизы хъарæгмæ, уымæн æмæ мæ къухты фыртæсæй сыррдонцъиу ризы.

Чысыл, мæллæг, æнæбон сыррдонцъиу мæ къухы зыр-зыр кæны, æз æй хатын, æмæ алцыдæр хуыздæр кæй æмбарын... Фæлæ уæддæр хæкъуырццæй кæуын, мæхи нæ уромын, уый тыххæй æмæ йæ ныр тынгдæр хатын, цæмæй мах, æз æмæ уый æмхуызæттæ кæй стæм.

ЛÆМÆГЪ АРГУМЕНТАЦИ

ЦХУРБАТЫ АЛАН

– Дæумæ алцыдæр нормалон у? – Къæлæтджыныл бадæг нæлгоймаг архайдта, йæхи ма равдыстайд уазалзæрдæ гоймагæй. Фæлæ, йæ иу къах иннæ къахыл æвæрдæй арæзта уыцы фæлгонц.

– Уымæй мæ дыккаг хатт куы фæрсыс.

– Сылгоймаг лæууыд рудзынджы цур, æмæ цыма искæй фенынмæ æнхъæлмæ кастис æмæ йын уый радтаид дзуапп йæ фарстæн.

– Цыдæр дын ахæм хуыз ис ... – йæхи нæ саста нæлгоймаг.

– Мæ хуыз хуымæтæг хуыз.

– Нæ зонын ахъуыды кодтон, зæгъын миййаг кæд исты æрцыд?

– Æппындæр ницы æрцыд.

– Хорз...

– Рудзынджы акомкоммæ ницы уадиссагæй зынд. Хæдзæрттæ, сæ фæстæ та хæхтæ.

– Æндæрхæттыты хуызæн у мæ хуыз, – рудзынгæй æнæразилгæйæ сфæлхатт кодта сылгоймаг.

– Хорз, – сфæлхатт кодта нæлгоймаг.

Æндæр рæстæджы уыдонæн сæ бон уыди ныхъхъус уæвын дæр, фæлæ

ныр, уаты куы 'рфысым кодта æнæсымдзинад, ацы рохст паузæтæ тæккæ уыцы ран ихы стыр къæрттытæ фестадысты, кæцытæ уыцы хæхтæй рудзгуйтæм калдысты комкоммæ уаты астæрдмæ æмæ стыр уынæримæ пырх кодтой.

– Дыккаг бон у, æмæ нæма фæдзырдта, уæдæ, цæй мидæг ис хъуыддаг. Фесæфт æмæ нæ дзуры.

– Мæн уырны, æмæ тагъд фæзындзæнис

– Æмæ дæм кæцæй ис ахæм уырнындзинад? – загъта сылгоймаг æмæ разылдис уыйæрдæм. Ахæм каст æм æрбакодта, цыма йæ фыццаг хатт уыдта.

Нæлгоймаг ницы дзырдта.

– Хорз, æз æй æмбарын, кæй дæ фæнды æмæ мæ схъæлдзæг кæнай. Фæлæ нæй гæнæн æмæ дзурай, цæмæй дæ ныфс ис, æмæ дæ æцæгæй та ницы ныфс ис.

– Кæнæ, уымæн йæ бон нæу йæ саразын, æмæ уымæн афтæ у.

– Райдыдта йæхи рæстытæ кæнын нæлгоймаг.

– Ды афтæ хъуыды кæныс, æмæ уым, хæсты мидæг, алкæмæ дæр мобилон телефон ис, æви цы?

Æвæццæгæн уый уыцыран цыдæр кусы æмæ æнæвдæлон у, æмæ дæм уый тыххæй йæ бон нæу фæдзурын, æндæр цы хъуамæ уа.

– Æз æй мæхæдæг дæр зонын, кæй йæ не 'вдæлы, хæст у æмæ йæ æз дæр æмбарын.

– Сылгоймаг куыд фæстагмæ йæ хъæлæс фæбæрзонддæр кодта.

– Уыдон уым иуылдæр æнæвдæлон сты кæрæдзи æхсынæй, стæй чидæр амæлы,

чидæр та йæ хæдзармæ æрыздæхы. Растдæр уымæй сты ныртæккæ æнæвдæлон, æз алцы дæр æмбарын.

– Хъуамæ æрсабыр уай ды, дæ нервытæ ма хал, æмбарын æй зын у, – къæлæтджыныл бадæг нæлгоймаг æцæгæйдæр йе ппæт тыхтæй архайдта уыдаид æнувыд. Уый йæ къах æруагъта астæрдмæ, фæлæ йын хъæугæ дзырдтæ ссарын уæддæр хорз нæ уадис.

– Дæ хъусдард æндæр истæмæ аздах.

– Ойы, куыд нæ. Чизоны, чиныг бакæсон? Зæгъæм, кæцы? Зæгъ-ма мын исты.

Мæнæ, сæ фен, цас ис, сæдæйæ фылдæр. Уый сæ алкæй дæр бакастис!

– Сылгоймаг йæ къухæй ацамыдта чингуыты уæллаг тæрхæгмæ.

– Æмæ дзы чи нæуал ис, æлгъыстаг гуманистæ. Æмæ зоныс, алцыдæр, цæуылдæриддæр фыстой уыдон, бынтондæр дзæгъæлы, уый нырма еныр бамбæрстон, кæй ницы мидис сæ ис. Уыдон фыссынц сæ зондджын чингуытæ æмæ стæй, чи сæ бакастис, уый дисы бафтгæйæ, цæуы хæсты быдырмæ æмæ уым мæлы. Æмæ цы? Ды афтæ æнхæлыс æмæ мæлæты размæ уый чингуытыл хъуыды кæндзæнис?

Ды афтæ хъуыды кæныс æмæ йын исты баххуыс кæндзысты?

Ницы, алцы дæр дзæгъæлы у. Уыдоны æппындæр ницы пайда ис.

– Фæлæ чингуытæ уый тыххæй не сты. Чингуытæ, сты цæмæй...

– Ойы, куыд нæ, æххæст ма уый дæр зæгъ, æмæ чингуытæ нæ дунейы хуыздæр æмæ хæлардæр кæнынц, – фескъуыдта йын йæ ныхас сылгоймаг.

– Куыд дын зæгъон, цыдæр бæрæг хай йæ чизоны кæнынц, кæй зæгъын æй хъæуы, – загъта дызæрдгæнгæйæ уый паузæйы фæстæ.

– Уый ды æцæгæй дзурыс? Ам æввахс нæ ‘рбадæнты цур хæст цæуы, ды та æрмдæсныады пайдайыл ныхæстæ кæныс? Уæдæ мæм хъус, – растдæр уыцы рæстæджы уæлейæ вертолеты уынæр райхъуысти æмæ сылгоймаг йе ‘нгуылдз арвырдæм сдардта, – уый у, æппæт дæ æрмдæсныад, Ныр сæдæ килæграмон бомбæйы хуызæй нæ сæрыл æрхаудзæнис. Уый, уызæнис фидар инсталляци! Перформанс!

Нæлгоймагæн цыдæрхуызон нæ рауадис быцæу кæнын æмæ уый

тыххæй аскъуыддзаг кодта мацыуал сдзырдтаид, сылгоймаг та фæстæмæ хæхтырдæм йе 'ргом аздæхта.

– Зоныс æй, æцæг дæ цæмæн смой кодтон? Кæй зæгъын æй хъæуы æндæр æххосæгтимæ иумæ? – æнæнхъæлæджы адарддæр кодта сылгоймаг.

– Уымæн æмæ чингуытæ дæумæ ницы кæсынц. Уыдонмæ дæ хъуыддаг нæй. Ды æрмæстдæр цыдæр баналондзинæдтæ дзурыс уый фæдыл, цæмæй дам уыдон хæлардæр кæнынц дунейы, фæлæ дзы ды уыдонæй цалы бакастæ? Фондз? Дыууæ? Мæнæн та мæ зæрдæмæ цæуы, æцæг дын зæгъын.

Уый хорз у.

Мæ удхæссæг уынын ацы интеллигенттæй, кæцытæ сæ чингуытæй дарддæр царды кæй ницы хатынц. Искæй цардæй цæрынц, æви афтæ нæу? Фæлæ йæ зоныс, цæй тыххæй рацыдтæн уымæй? Æндæр аххосæгтимæ иумæ? Уымæн æмæ, мæ сфæлмæцын кодта йæ чингуытæй. Уый алы ран дæр уыд, æрмæст ам нæ æмæ мемæ нæ уыд. Уый уыд донбыны науы, хæхты æмæ денджызы, фæлæ æрмæст ацы æмбыд фатеры нæ уыд, æмæ нæдæр мæ фарсмæ уыд. Æмæ мын стæй æрвыл изæр дзырдта, кæм уыдис балцы æмæ дзы цы федта.

– О, фæлæ кæсыс, ныр уый хæсты ис – загъта та ацы хаттдæр ноджы иу баналондзинад нæлгоймаг.

– Раст у, хæйрæджыты хай фæуæд, раст у, æцæгæй хæсты ис. Æмæ бынтондæр ахæмы нæ, цахæмыл дзырд вæййы чингуыты мидæг. Æуый тыххæй лæууын æз ам æмæ тыхсын куыд æдылы, уый тыххæй æмæ, уый чингуытæ иуварс æрæвæрдта, йæ къухмæ райста хотых, æви сæм уыдонмæ уым цы вæййы. Æмæ ныр æвæццæгæн бады кæцыдæр æдылы аконы, æмæ хъуыдытæ кæны йæ чингуытыл, æз æй тынг хорз куы зонын, уый. Ратæх-батæх кæны æврæгътыл. Æдылыгонд у. Æмæ уый тыххæй у мæ тыхст мæнæн.

Хæсты лæг куы уайд уæд ыл афтæ нæ тыхсин, хуыцауыстæн!

Ацы рæстæджы уаты дуар æрбайгом æмæ мидæмæ æрбахызтис зæронд дада.

– Нæ йæ зоныс ацы зæронд æрра мын мæ кæсæнцæстытæ цы фæкодта?

– ацы фразæ бынтондæр æввахс нæ лæууыд уыдоны диалогмæ, æмæ йын сылгоймаг уайтагъд дзуапп дæр уымæн нæ ратта.

– Нæйы, дада, нæ йæ зонын кæм сæ æрæвæрдта дæ кæсæнцæстыты нана.

– Ацы зæронд ус бынтондæр сæрра, куы сæ кæм æрывæры, куы кæм, æмæ сæ стæй нал фæхъуыды кæны. Уыцы бæстæм ын у афон, хуыцауы-стæн...

– хъуыр-хъуыргæнгæйæ ахызтис дада уатæй, йæ тапкæтæ астæрдыл хафгæйæ.

– Ды йæ зоныс, æз цæмæн ахицæн дæн мæ усæй? Уый тыххæй нын, куыд зыны афтæмæй, абон зæрдææргомгæнæн ныхасы изæр уыдзæн? – загъта йæ темæ уый, æмæ цыма йæхи расæрибар кæнынмæ хъавыд йæ алыварс баналондзинадæй, уыйау. – Цыбыр дзырдæй, хуыссын мæхицæн диваныл, æмæ хъусын «Битлзы» зарджытæм. Ды йæ хорз зоныс æмæ уый мæ уарзон куыст кæй у тæрхæгыл хуыссын æмæ «Битлзы зарджытæм хъусын. Гæнæн ис æмæ æз чингуытæ ма кæсон, фæлæ музыкæ уарзын. Чи зоны уый тыххæй, æмæ нæ хъæуы ницæуыл хъуыды кæнын, куыд чыныг бакæсыны фæстæ вæййы, хъусыс æмæ æхцондзинад исыс. Иу цыбыр дзырдæй хуыссын диваныл æмæ хъусын, ай та мæ уымæй фæрсы, Преслиийы зарджытæ дам дæм нæй? Уыцы моменты уый кæсæны раз йæхи рæсугъдтæ кодта, æз та хуыссыдтæн æмæ æнхъæлмæ кастæн кæд фæуыдаид уымæ, уый та мæ уымæй фæрсы, нæй дам дæм Преслиийы зарджыты фыст?

Ам уый цæмæндæр ныхъхъус ис. Цыма, йæ йæхæдæг дæр нæ фæхатыд, цæмæн дзырдта ацы хабар.

– Æмæ цы уыд дарддæр? – бацымыдис кодта сылгоймаг.

– Куыд цы уыд? Махæн нæ иумæ цардæй цыппар азы рацыдис æмæ ацы цыппар азы дæргы алцыдæр æрцыдис, хорз дæр æмæ æвзæр дæр. Фæлæ æгас ацы рæстæджы дæргы ай уымæн йæ фыццаг, æппæты фыццаг фæлварæн уыд музыкæйы тыххæй ныхас райдайын. Ай уый тыххæй, æмæ уый æппындæр нæ цымыдис кодта музыкæ, æрмæстдæр æй хуыйын цымыдис кодта. Ноджы йæ цымыдис уыд йога, кæцийыл æдылытæ кодта, æндæр ницы ахæм серезонæй. Уымæ гæсгæйæ, фыццаг хъусгæ дæр нæ фæкодтон, цæуыл дзырдта, цы зæгъыс, зæгъгæ, æмæ музыкæйы ахуыссын

кодтон. Уый та йæхи рæсугъдтæ кæнын дарддæр кæны æмæ мын дзуры Преслиы тыххæй... Ам æм æз тынг рамæсты дæн, афтæ иу скандалы рæстæджы дæр не смæсты дæн. Пресли, хæйрæджытæ хай фæу! Раст зæгъгæйæ, мæнæй рох дæр фæцис чи уыди уый. Мемæ иумæ æртæ азы фæцæр æмæ йæ хæрзцъус дæр ма зонан мæ музыкалон æнкъарæнты тыххæй? Уыйас æвзæр мæхи банкъардтон, æмæ сыстадтæн диванæй æмæ ... æмæ йæ бамбæрстон, æцæггæйдæр кæй æрцыд кæрон.

– Фæлæу-ма, уæдæ ды нæ уарзыс Преслиы?

– О, мæ удхæссæг дзы уынын уыцы ницæйагæй.

– Бамбæрстон æй. Мыййаг куы ныуадзай ацы фарстæйы фæстæ, нæ? Мах, принципы мидæг, нæдæр уыййас стæм нæма иумæ...

– Мах, нырма дыууæ мæйы стæм...

– Мм, уæдæ мын нæма рæстæг ис... Фæлæу-ма, ды нæ дзырдтай, æнхæлдæн фембæлдысты дам? «Битлз» æмæ Пресли, нæйы?

– Ойы, иу хатт фембæлдысты. Æмæ стæй цы? «Битлз» æнæхъæн æрдæгаз куырда уымæ фембæлын, æмæ уыцы фембæлды изæры иу ныв дæр ист не рцыд. Уый бар нæ радта нывтæ исыны.

– Цæмæн?

– Æмæ йæ чи зоны, цæй тыххæй, цыдæр æнахуыр адæймаг уыд. Æрымысыдис йæхи тыххæй алыхуызон мифтæ, хъуыддаг хъуыддагмæ куы рцыдаид, уæд цымæ цы хъуамæ равдыстаид? Цæй тыххæй хъуыд уыйас хъæлæба? Хорз, азарыдис иу-дыууæ кæйдæр хиты бахъæуæджы рæстæджы, æмæ ууыл фæцис.

– О, нæ зонын. Цыбыр дзырдæй, мæнæн цæуынц йæ зарджытæй иу цалдæр мæ зæрдæмæ.

– О, фæлæ уыдон йæ зарджытæ нæ сты.

– Æмæ сæ уый та йæхи бакодта. Цæй, хорз, нæ быцæу кæнын демæ. Æндæра сыстдзынæ æмæ мæ ныуаддзынæ. Æз та уымæ цæттæ нæма дæн.

– Мæн уый зæгъын нæ фæндыд.

– Зонын æй. Хынджылæг кæнын.

– Хорз, – дзуапп ратта уый, хатыдта йæ, æмæ йæ радзырд истори сылгоймаджыт хъуыдыты цыдæр бынат кæй бацахста, æмæ йæ чысыл кæй аиуварс кодта йæ тыхст хъуыдытæй. – Уый хорз у, æмæ худæг ныхæстæ кæй дзурыс.

Дуар ногæй хъыррыстгæнгæйæ байгом æмæ уатмæ йæ сæр æрбадардта ацæргæ сылгоймаг.

– Ацы зæронд бынтондæр сæрра ис, – райдыдта хъаст кæнын мæсты хъæлæсæй.

– Зоныс, цы сарæзта?

– Цы нана? – дзуапп ын ратта йæ хъæбулы хъæбул, – цы та сарæзта ахæмæй, æрбад æмæ мын æй радзур.

– Телевизор баиу кодта иуыл бæрзонддæр хъæлæсыл, æмæ дзы мæнæн та мæ сæр риссы.

– Омæ йæ куы зоныс, уæзхъус у, æвзæр хъусы.

– Фæлæ, уымæ иумæ, бады æмæ газет кæсы!

– Уæдæ, йæ кæсæнцæстытæ ссардта?

– Кæй зæгъын æй хъæуы, æз ын сæ бамбæхстон, цæмæй ма къæс-къæс кæна йæ идиотон газетты, йæ газетты уынæрмæ мæ бон нæу фынæй кæнын.

– Куыд кæсын афтæмæй сæ хорз нæ бамбæхстай, нана. – дзуапп ын ратта уый.

– Æз сæ уазалгæнæны бамбæхстон, фæлæ сæ уым дæр куыддæртæй ссардта. Нæ кæсыс, йæхи склерозæй рынчын кæны, фæлæ йæ исты куы бахъæуы уæд æй тынг хорз ссары. Æфсон кæны. Зæронд идиот.

– Уазалгæнæны сæ бамбæхстай?

– О, гарачыйы фæстæ сæ æрæвæрдтон, уый гарачы нæ уарзы, æмæ сæ æз дæр уый фæстæ бамбæхстон. Фæлæ сæ уый уым дæр хорз æссардта. Мæ цæрæнбон мын схъæстæ кодта, кæд ма йæ ингæн срæст кæна, уый еддæмæ.

Зæронд ус дуар рахгæдта, æмæ йæ хъæбулхъæбул йæ хъæлæсыдзаг худын байдыдта. Афтæ хъæрæй худтис, æмæ Элвис Преслиæ хъастгæнæг дæр бахудтис йæ къæлæтджыны.

– Мæнмæ гæсгæ, адон кæрæдзийы мæрдтæм арвитдзысты, – загъта сылгоймаг, йæ худынæй куы æрсабырис, æмæ уый бынтондæр нæу худæг.

– Æрбайхъус-ма, æвæццæгæн хъуамæ ног хабæрттæм бакæсæм, чизоны уым уæддæр исты зæгъой. Фæлæ, уым дæр æрмæст дзурынц, «ис зиæнттæ», æмæ конкреттонæй та ницы дзурынц... Æрмæст дæр æй куы зонин кæм ис ныртæккæ, кæцы хайы, уæд æй æрцагуырдтаин æмæ йæ чизоны ссардтин.

– Æнæмæнгæй разындзæнис.

– О – о, ды уый куы дзырдтай, – йæ зæрдыл ын æрыфтын кодта уый æмæ та сæрæй райдыдта, – æмæ, цæй тыххæй амæрттаг ис уырдаем, ницы йын æмбарын? Исты пайда дзы куы уайд уыцы рандæр... Ды йæ уæддæр зоныс, æмæ йæ бон кæй уыдис ма ацыдаид. Министрады йæ æмкъласон кусы, кæцымæ хауынц ацы хъуыддæгтæ, æфсады тыххæй. Сæдæхатты йын загътон, телефоны йæм фæдзур, зæгъгæ! Уый та цæхгæр – нæ æмæ дам фæцис. Принципиальон у. Фæкастис ацы чингуытæ æмæ принципон сси, намысджын ахæм. Дзырдтон ын, цæмæй ма ацыдаид, кæм зæгъын ды дæ, кæм та хæст. ды зæгъын чиныгдонæй дарддæр куы никуы уыдтæ. Уый мын дзуапп ратта: «æрцыдис дам кæрон», æмбарыс? Ноджы цахæмдæр пафосæй, æдзæмæ алаууыд, йæ сæр уырдыгмæ æруагъта æмæ зæгъы, «уæдæ афтæ, мæ рæстæг дæр дам æрцыдис». Цавæр хæйрæджыты рæстæг? Ды цы, æвзаргæ дæ? Чидæр Брюс Уилис дæ æви цыдæр хæйрæг дæ? – сылгоймаджы хъæлæс хъæрæй хъуыст, – йæхи ирвæзынгæнæгыл нымайы... æмæ иумæйагæйдæр, цæй тыххæй хъуамæ ацæуа, лæг уырдаем? Йæхи тасы ныппара? Уый та мын, зоныс, цы дзуры? Дзуры мын, цæмæй дам æз ацы президентæн раттон хъæлæс æмæ дам ын хъуамæ йæ бардзырдтæ сæххæст кæнон. Хъусыс æм, цытæ лæхуры? Президенты

тыххæй хæстмæ ацæуын! Мæнæ, нæ æдылы идиоты тыххæй хæстмæ ацæуын! Дзурын ын, уый хуымæтæг хи ирхæфсын нæу. хæцæнгарзæй æхсын дæр хъæудзæнис. Æмæ мын уый зоныс, цы загъта? Мæнæ дам мæм æрбайхъус æмæ дам дын зæгъон, æз дам уым иуварсмæ æхсдзынæн, цæмæй дам макæуыл æмбæла. Иувæрсты... Æнæуи ма йын йæ ныхæстæм дæ хъус æрдар, гæнæн ис афтæ? Æдылы у æндæр ницы. – Сылгоймагæн цыма йæ буар æгасæй рызтис афтæ зынд, – уæдæ, алчи йæ нысанмæ сисдзæнис æмæ ай та иувæрсты æхсдзæнис, ахæм диссаг федтай? Ацы æдылы адæймаг, кæцы цыдæр йæхицæн æрымысгæ дунейы мидæг цæры, æмæ зоныс, мæн дыууæсæдæ процентæй уырны, æмæ растдæр афтæ кæй аразы. Хъазы, хъусыс, йæ цæрæнбонимæ хъазы, алы æгъдауæй æмæ принципæй, кæцытæ йæхицæн уырнын кæны. Æдылы! Фæлæ афтæ гæнæн дæр нæй, ай эгоизм куы у, уый æппындæр нæ хъуыды кæны йæ алыварс уæвæг адæмыл, нæ хъуыды кæны йæ фыртыл дæр, нæдæр мæныл хъуыды кæны, æрмæст принциптæ! Принциптæ æмæ намысдзинад!

Æмæ кæд президент загъта, уæд хъуамæ ацæуай. Æмæ президент зондæй къуылых куы у, æнæадекватон тиран куы у – уый уымæ æппындæр нæ хауы. Уыцы рæстæджы уаты дуар ногæй байгом ис, къæсæрæй мидæмæ æрбахызтис дада.

– Цалыномæ сымах ам хыл кæнут, уæдмæ ацы маразматичкæ цы сарæзта, уый сымах нæ зонут, амæн йæ бынат рагæй мæрдты ис, уæддæр нукуыд нæ сабыр кæны...

О хуыцау, куыд уæ сфæлмæцыдтæн, – фескъуыдта йын йæ ныхас сылгоймаг æмæ хъæрахстмæ рахызтис, – сымах æцæгæйдæр дыууæ зæронд маразматиктæ куы стут, æппын не сфæлмæцыдыстут цæрæнбонты уæкæрæдзимæ хыл кæнын, уæхи уæхæдæг куы марут! 90 аздыдтæ стут, абон – асом кæнут, тыххæйты ма улæфут, æмæ афтæмæй ноджы æрвылбон хыл кæнут, о, хуыцау, цæй тыххæй афтæ кæнут? Уанцон нæу æмæ мæлæты размæ дæр уæ бон нæу æмæ æрсабыр уад? Цахæмдæриддæр эгоисттæ уыдыстут цæрæнбонты, ахæмæй баззадыстут. Сымах ницæуыл мæт кæнут, нæдæр ууыл æмæ хæст кæй цæуы æмæ уæ хъæбулы хъæбулы фыд хæсты кæй ис, æмæ чизоны мæлгæ дæр акодта æмæ кæмдæр аконы мардæй лæууы, сымах та ам уæ кæрæдзийы хæрут. Бон-изæрмæ уæ кæрæдзимæ хыл кæныны еддæмæ ницы аразут, – хъæр сыл кодта æхгæд дуарæй мидæмæ сылгоймаг, уымæн æмæ зæронд дада йæ уаты бамбæхстис.

– Æз ницыуал æмбарын адонæн, сомы дын кæнын, – загъта сылгоймаг,

чысыл куы æрсабырис уæд, – æвæццæгæн æрра кæнын, уым хæст цæуы, бынтон æввахс, мах гæнæн ис æмæ иуылдæр фæцагъды уæм, ацы дыууæ та æнæ хæстæй дæр кæрæдзийы марынц æмæ афтæ даргъ кæны æгас цæрæнбоны дæргы, ницы йын æмбарын, цæмæн кæнынц афтæ? Афтæ цæмæн цæрынц?

Ногæй та æрлæуыд сабырдзинад. Битломан сабырæй лæууыд, нæ зыдта, цы хъуамæ загътаид... Æмæ та æваст ногæй сфæлхатт кодта, цымæ уый исты баххуыс уыдаид, уыйау:

Уый æрыздæхдзæнис, æнæмæнгæй, кæс-ма иу.

Сылгоймаг æм уыцы карзæй бакастис, æмæ нæлгоймаг æвæндонæй бамбарын кодта, цæмæн фæлхатт кæны æдзухæй сфæлхатт кода уыцы иу хъуыддаг.

– Æз ахъуыды кодтон, кæд æмæ уый аскъуыддзаг кодта нысанмæ иувæрсты æхсын, уæд, дыккаг фарсырдыгæй дæр гæнæн ис æмæ уа исчи уый хуызæн æнахуыр. Иунæг уый куы нæ у ахæм æгас дунейы мидæг? – фæцис уый æмæ архайдта, йæ хъæлæлæсæн фидардзинад раттыныл, фæлæ дызæрдыг кодта æмæ йæ къæлæтджыны æрбадтис. Сылгоймаг бадтис æмæ йæм кастис, фæлæ ацы хатт бынтон æндæр цæстæнгасæй. Æваст, уаты уазалгæнæны уынæр азæлыдис, сылгоймаг сабырхъæлæсæй загъта «æрра» æмæ йæ кæуын нал баурæдта. Куыдфæнды дæр æм ма балæууыдаид, уæддæр, уыцы бон уымæн æппындæр нæ уадис хъæугæ ныхæстæ ссарын.

